

371.01

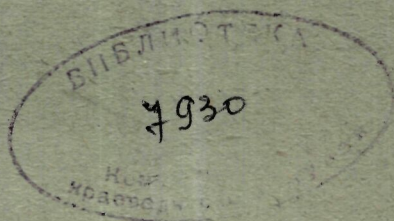
371.01

K 74. 261.4

1178

KOMI KŲV PROGRAMMAEZ

NAČAŁNƏJ SKOLA PONDA
da V—VI KLASSEZ PONDA

0116.810-61

КОМІЕРМГІЗ
КУДЬМКАР 1937

NAČALNƏJ SKOLA PONDA
da V—VI KLASSEZ PONDA

KOMI KƏV PROGRAMMAEZ

Roç kəv programmaez şərti
komi kəv ponda gizis F. Zubov

Viştalıs leznə
Komi okruglən oñır velətan
jukət

PROGRAMMA OՅԻՆ VEZƏRTƏTAN GIZƏT.

Roç kəv programmaez ləddəlikə mi azzam, sto nəyn una eməş mestaez, kədnalən pəkəsəş (soderzaŋŋoəş) ləşalə i komi kəv verdə. Suam, seeəm mestaez, kətən gizəm ləddətəm jylis, ustnəj da gizzana şorŋi zorətəm jylis, libo, suam, səstəma giznə velətəm praviloəz jylis (kəz gizikə pukavnə parta sajn, kəz viznə ručka i s. oʒ.)—vədəs ena „ətlasa“ mestaes ləşaləni i komi kəv velətikə. Sijən i ena komi kəv programmaes unazəksə loəni vuzətəmaş roç kəv programmaez vylis. Roç kəv programmaezas (kəz naçalnəj skola ponda, sizə i V-VII klassez ponda) una gizəm vezərtətan gizəttezn (ovjasŋitəlnəj zapiskaezn): kəz roç kəls istoričeskəja vėdməm da zoraməm da kəəm loəm ənnə literaturnəj roç kəv, kəz kolə uzavnə programma şərti, kəz kokŋitəzka velətnə grammatika i s. oʒ. Komi kəv jylis mi seeəm podrovnəja og vermə vištavnə: ətkə sijən, sto skolaəni sə vylən uzalam nəvəzn, a unazəksə sijən, sto naučnəj nəvludəŋŋoes komi kəv vylən ezəna vələ i naučnəj vėvoddes sə jylis ešə avuəş.

Mijan avu ešə komi şintaksis (sijən VII-ət klass ponda programma avu). Komi kəv vylən una ešə kolə uzavnə, podrovnəja velətnə səlīs grammatika. Vėd velətişlə aslas praktikəni kolə giznə komi kəv jylis nəvludəŋŋoez, kernə nylis itoggez da giznə etə jylis, med kokŋitəzka loas kernə komi kəv jylis vėvoddez. A kəčəz avuəş mijan ena vėvoddes—mijanlə, kədna ləşaləni, kolə voşnə nijə roç kəv vylis; siz mi i kerim ena programmaezni.

Programmənəj material vėd velətəan god kezə gizəm to kəəm razdellezn: ləddətəm, gizzəm, ustnəj da gizzana şorŋi zorətəm, grammatika da sə şərti giznə velətəəm. Vėd razdeliş uzəslə kolə munni parallelnəja, ətamədkət jitsəmən; suam, ustnəj da gizzana şorŋi zorətəm, vėdəs uzəslən kəz osnovnəj çəşt, velətəan god ešə pəre vėd razdelə kəv velətikə. Sijə-zə pozə vištavnə i ləddətəm jylis: şorŋi zorətikə una vėd pələs uzəz kəre

taşşəñ bəddətəmkət—tekstəz bəddətəñ osnova vələñ una üzəş munə grammatika velətikə. No kət i kərtəşşəñ ətamədkət bədd pələş üzəş kəv velətikə—oz kov vənətn, medvə glavnəj üzəş koləşñ kəv velətikə kadəş vəli jukəm rovnəja. Medozza klassezñ, poəzə i siz vezərtñ, unazək kadəş munə bəddətəmə da una gızəmə, a pərişək klassezəş—ətməmdaən bəddətəñ, grammatika da şorñi zorətəñ koləşñ.

1. Medozza god şetə pərvonaçalnəj navəkkez (velələmmez) bəddətəñ da gızəməñ—pərvəjšə oşkəvvez litarətnəj kəv oılañşə vədməməñ. Bəddətñ velətikə kolə, medvə bəddətan kəvvezəş sə da bukva zapəşşəş sodis şərsən-bərsən. Şetən kolə bəddətəñ ponda kəvvesə vərjəñ siz, medvə ozyək munisə ətik sloga kəvvez, a səvərñ kək, kuim da una slogaez, da medvə slogges pərvə vəlisa koknizəkəş.

Gızəñ velətan razdeləñ programma sizə suə, medvə material etə ponda munis şərsən-bərsən, kək pəndasə sodnə navəkkez bukvaesə gızəməñ. Programmaş məcčaləm, kəəm bukvaes kolə gızñ oılañ da kəəməş səvərñ. Medozza god ponda programmañ nə jeeə gızəñ şorñi zorətəñ jılış. Estən kolə vištavñ, sto baitşə nə toko velətan vñesnəj lador jılış (kək kəvsə pravilnəja gorətcəñ, dikcija da intonacija), no i soderzanəo jılış.

Vezərtasa jitsəməñ kuzñ vištavñ əşis nabludənnoez, kəñ ovovşənno da vñvod, materialsə kuzñ vištavñ şərsən-bərsən kət i voprossez şərti—vot zadəcaez pərvəjšə oşkəñ şorñi zorətan üzñ. Etə ponda programmaş pərtəməş slovarnəj üzəz, kniga şərti da kartinka şərti üzəz, gortñ bəddətəñ libo kəvzəñ, knigaez jılış şorñitəñ. Siz velətn çələdsə, medvə nija velətcəñ pəndətcəməşəñ pəndisə interesujtcəñ knigaən.

Medozza klassas-ñi çələdsə şivətnəş tədsəşñ şorñikuzaən. Nija velələñ tədmavñ şorñikuzaşə, kək kəvvezən vištələñ koñcitəñ duma. Koñcitəməş jılış oz kov vezərtñ vəkəta. Baitişşəş vermas əşis dumasə oılañ nuətn eəş una vil şorñikuzaezən. No, suam, etə şorñikuzañ dumaş, kəda vištələñ kəvvezən, loas koñcitəñ: „Çələd munəñ“. Baitişşəslə tərmanəş i ena kək kəş; etə şorñikuzañ nija koñcitəñ şılış dumasə. A mədik mədə vištavñ pəşkətzək; şilə, medvə vištavñ əşis dumasə, kolə kuim kəv: „Çələd munəñ gələjtn“. Kuimət koñcitas əşis dumasə vəlş sek, kər suas: „Çələd munəñ gələjtn sadə“ i s. oz. Estən bədd gızəñ şorñikuzañ dumaş vəli koñcitəñ i gızəñ torja şorñikuzaən.

2. Şorñikuzañ bəddəş kəvves ətamədkət jitsəñ vezərtəsən i etə jitsəməşə poəzə vezərtñ vezərtasa (sməslovəj) juaşannez şərti: „Aslas jortteskət zonkaok əslaşə katuska vələt“. Kın əslaşə? „Zonkaok“. Kinkət əslaşə? „Jortteskət“. Kın jorttezkət? „Aslas jortteskət“. Məj vələt əslaşə? „Katuska vələt“.

Bədd şorñikuzañ em aslas intonacija, şorñikuza koñcəşşəş golos lazmalə. Etə jılış tədsəşəñ ponda primerresə kolə vərjəñ

prostajš da čotkajš, medbь ne zugnь velatčissesə; otstuplenijoezən da isklučenijoezən nija pondasə tädmašnь šorənzьk, kər velalasə vezərtнь šorn'kuzališ osnovnəj tipšə.

Məd klassьn ozlaң munənь navьkkez ləddətamьn, gizzəmnь da ustnəj šornьn. Eta godə pondənь i askəttə ləddətnь. Čozsə gizzəmbьslіš (skoroštə) sizə kolə sodtьsnь, no sodtьsnь ne kačestv tuja.

Medbь sogmətnь navьkkez askəttə uzavнь knigaən—programmaš məd klassas-ņi suvtətnə nija uzsesə: velətcьnь askəttə, gortьn (ne klassьn) ləddətnь knigaez. Pondətnь etə uzsə kolə prosto: kolə kernь šornь sь jьlіš, kin, kьeəm kniga askəttas ləddətnis, lіbo kьlis pərišzьkkeslіš ləddətamə, a starsəj klassezas etə uzьs nuətsə setčəz, medbь čeləđьs ašньs pondisə kuzнь vərjьnь kolan kniga, pondisə kuzнь polzujtьcnь tematičeskəj katalogən. Eta uzьn velətiššan indətləmn kolə kьkpələs:

1) Čeləđьs gramota šərti velətiš otsalə nьlə vərjьnь kniga i velətnə ašньsə vərjьnь knigasə; 2) velətišlə kolə otsavнь velətcіšьslə vezərtнь kniga pьekəssə (soderzanносə); etə ponda vьd kniga ləddətam vərнь velətcіšьskət kolə šornitнь, mьj jьlіš setən gizəmn da kьz sija vezərtis gizəmsə; etə šornitəmsə pozə organizujтнь i klassьn, ləddətišə-kə velətcіšьses ne ətik da vьdkod knigaez ətik vopros jьlіš.

Šornь zorətan razdelьn pьrtəmaš una vьdpələs uzzez, kədnə šetənь ne toko čepəsnь ozlaң navьkkesə ustnəj šornьn, no i šetənь pervəjša navьkkez askəttə gizzana šornьn.

Grammatika velətikə (da sь šərti gizнь velətcikə) velətcіšьsez velalənь uz-pьr (praktičeskəja) vezərtнь šornilіš sostav, da aslanьs šornьn (ustnəjьn da gizzanaьn) upotreblajтнь vьd kategorijasə (emanimmez, nіmtannez, glagollez), a kategorijaesə nija i ne nіmtьnь, a vošнь toko šornьs vezərtas šərti. Estənzə čeləđьs velalənь navьkkezə torjətlьnь kьvsə sloggezə da sьezə, a ətlən i pondənь tədnь, mьj seeəm tьrgora da tьrgortəmn sь, mьj seeəm gorəna suəm slog (udarenno) i s. oz. Eta jьlіš tədəmbьs otsalas nьlə kreplіnь gizzan navьkkesə. Kьvsə sloggezə torjətləmbьs pondas otsavнь nьlə gizzikə vizіš vizə vuzətlьnь kьvsə. Kьnьm tьrgora sь torjakьlьn, sьnьm setən i slog, nь šərti i vuzətlьnь.

Mladsəj klassezьn velətiš unazьksə pondas osьbkaa gizəmsə kьrəvtльnь da vevdəršan pravilnəja gizzльnь. Starsəj klassezьn, kər osьbkaьs kerəmn velətam pravilo vьlə, pozə osьbkaesə kьrəvtльnь, medbь velətcіšьs ačьs veškətis sija; kьrəvtнь kolə ne ətik bukvəsə toko, a kьvtorsə vьdəs, kьtən kerəmn osьbkaьs (kьv-vuz, torjakьvoz, suffiks, kьvjьv), medbь velətcіšьs vezərtis, kьz kolə gizнь torja kьbьslіš etə lіbo məd torsə.

Kuimət klassьn grammatika razdel da grammatika šərti gizəmn (sizə i nolət klassьn) zanimajтə una mesta: etə razdel puktə čorьt osnova ləddətan navьkkez uvtə, gizzəmn uvtə da ustnəj šornь uvtə. Estən čeləđьs tədsəšənь prijommezkat, kьz stroitнь

jitšam šorni (kər velətəny šornikuza jliš), sizə tədsəşəny i osnovnəj kategorijaezkət, šornitorrezkət.

Bəd šornitor jliš velətčislə kolə tədnə, mɔjən sija xarakterizujtčə. Suam, slə kolə tədnə da ne soravny emanim mədik šornitorrezkət. Kəəməş emanimlən tədčannez (priznakkez)? Emanimkət tədsəşny kolə pondətnə seəəm kəvvez vylə mɔččaləməny, kədna nımtəny predmettez; ətləny etakət kolə vištavny, sto ena kəvvez berdə ləşaləny juaşannez **kin** etə? libo **mɔj** etə? i sek-zə upraznjatčyny čelaqbskət kəvvez vezanaləməny juaşannez šərti: **kin? kinəs? kinən? kinış?** i s. oz. Səvəryn čelaqbs tədsəşəny kəvvezkət, kədna nımtəny kəəmka predmet čukər (**voro-bej, kaea, dudi—kajjez**); ena kəvvez berdə siz-zə ləşaləny juaşannez **kin?** libo **mɔj?** i vezləşəny məd juaşannez šərti; ozlan velətčişses tədsəşəny priroda javlənnoezkət (**zar, moroz** i s. oz.)— ena kəvvez berdə sizə ləşalə juaşan **mɔj?** da vezləşəny nija məd juaşannez šərti; etəəm-zə uz kəşə kəvvez vyləny, kədna nımtəny (suəny) sovytijaey (**pozar, vojna**), obsestvennəj olanış javlənnoez libo otvlečonnəj vezərtassez (**velətčəm, vɔn, um, vlaš** i s. oz.). Bdəs etnija tədsəşəmməz vəryn pordas koknita tujny šetny emanimlə opredelenno, kəz kəvlə, kəda nımtə predmettez (morttez, žvotnəjjez, javlənnoez, sovytijaey i s. oz.) da kədna berdə ləşaləny juaşannez: **kin? kinəs? kinən?** i s. oz. Šornikuzaəny emanim ovlə jurakəlyəny, ovlə vištəsəny i vezərtətiş kəlyəny.

Glagoləny suşə kəv, kəda mɔččalə, mɔj kərə predmetəy libo **mɔj** səkət kəşə; šornikuzaəny sija ovlə vištəsəny; vezləşə ču-zəmməz šərti, ləd da kad šərti.

Tədčanımən suşəny kəvvez, kədna mɔččaləny predmetliş tədčənsə.

Kuimət klass šetə velətčişsezlə çorətəş-ni navəkkez—ləddətnə, gizny, navəkkez ustnəj da gizsana šornıyən.

Nolət klass krepitə nija navəkkəsə, kədna vəlisə uçətzək klassezyəny. Çozzyk loə ləddətnə, i gizsəmlən təmpəy sizə muna ozlan. Etə godəy suvtətə aslas zadaçəən znənnoesə kernə py-dənyəkəş, navəkkəsə krepytzyəkəş. Suam, grammatika razdelyəny paşkaləny znənnoez šornikuza stroitəny jliš i ətləny šetşəny navəkkez ustnəj da gizsana šornıyən. Sloznəj šornikuza estən pyrtəny prostəj strojennoəny, medvy pervujiş, ələmentarnəja səkət tədsəşny.

Velətčişsez pərişzyk klasseyas veləlyəny navəkkezə pravilnəja jitšəməny gizny aşınyəs dumaesə (pondəny tədnə šornikuzališ struktura), sija estən unazyk loəny aškəttə gizsana uzzez. Ena uzzezəny indətləməy muna kəy formaən: 1) velətiş otsalə gizikas (plan gizikə, kətən şəkətzək gizny—vištəvlə, kəz kolə gizny, otsalə kəvvesə da šornikuza formaesə vəkətnə i s. oz.) da 2) gizəny vəryn uzzezə vəkətlə (vižətə, proverjajtə): estən velətiş uzzez vyləny kərə podrobnəj razvor (vəkətlə soderzannoesə, plansə, pravilnəja-ja šornikuzaes gizəmaş, abu-ja torjakəvvesə soraləny).

Askəttə uzaləm bəđ formasə ƣe toko pərişzək klassezas, no i uçətzbkkezas (bəđ pələs orfografiçeskəj uzzez da zadənnoez, zadənnoez „ləddətnə askəttə“, as dumaiez gizan uzzezyn—ləddətnəm şərti, kartinka şərti, libo askəttə gızana uzzez) kolə medədən ispolzujtnə velətişlə kək klassən uzalikə. Medvb ena uzzes klassəslə, kədakət çasət velətiş oz jestb uzavnə, ez vələ mexaniçeskəj uzzezən,—askəttə uzzez vylən velətişlə oylan kolə bura dumajtnə. Suam, şetşə uz „ləddətnə askəttə“. Estən velətişlə kolə formulirujtnə zadənnoesə konkretnəj juaşannezən, kədna otsalisə vb ətik libo mədik mesta ləddətnəmiş kuznə askylən gızyn, libo kədna otsalisə vb velətişlə bərjişnə təkstas (kbeəm kvvvez da şorqi ovorottez boştəm avtor, medvb aslas gızətn şetnə ləddətişlə seeəm libo mədik vezərtas). Kər şetşə uz—gızyn askylən ləddətnəmsə libo kartinka şərti uz,—velətişlə kolə tədnə, mşj vermasə çələdbs kernə zadənnoşis sija kadə, kəda şetəm zadənnoesə kerəm ponda, a aşsə zadənnoesə siz formulirujtnə, medvb sija ez vəv şəkt, medvb bəđ juaşan vylə çələdbs kokniəta vermişə şetnə otvet. Zadəno ozas kolə bəđəs dumajtnə, medvb ƣe şetnə çələdbslə kernə orfografiçeskəj osəvkaez askəttə uzas: şetnə nylə spravoçnikkez, vištavnə nylə, kytən-pə kinlən pantaşas şəktln (suam, oz təd, kəz orfogr. pravilnəja gızyn), medvb jualis velətişliş i s. oz. Siz-zə kolə kernə i zadənnoezyn grammatikaış velətnəm praviloez şərti gızyn (в заданиях по правописанию); oz kov şetnə uzzez praviloez vylə, kədna esə veləttəməş.

Bəđ askəttə zadənnoyn oz kov mexaniçeskəja etə kernə (suam, urok eəe eəktynə knlgaiş gızyn i mük.), a bəđ uzə pırtynə velətişəslis aşsa dumaiş momenttez (творчески-самостоятельные моменты в работе).

Siz-zə oz kov vupətnə: bəđ uzyn (ləddətnəyn, gızəməyn, grammatika uzzezyn), kəz askəttəyn siz i velətişkət, kolə material-sə boşnə soderzətelnəjə, velətişşeslə interesnəjə, kədalən vəl i vbəvsestvenno-vospitatelnəj znaçennoəb ızət.

PROGRAMMA.

MEDO33A KLASS.

Velətçən godlən 1-33a zynb.

Ləddətnəm.

Bukvar şərti velətnə gramotaə. Kuznə ləddətnə bəđsa kvvvezən zagəna, səstəma bukvariş koknişik 3—4 kyla şornikuzaa təkst.

Ləddətnəm təkst şərti velətiş suvtətlə koknişik juaşannez; velətnə çələdşə, medvb suvtətləm juaşannez vylə nija kuzisə viznə vezərtana oçəkvvvez (otvettez).

Gizəmə¹.

Velətnə çələdsə gizikə pukavn̄ pravilnəja, kuzn̄ vizn̄ karandas da ručka, kuzn̄ uzavn̄ (vədičs̄n̄) çərnilən. Enijə velələmmesə (navəkkesə) kolə god-eəə əkt̄n̄ zagv̄v.

Bukvariş k̄vvesə ləddətəm şər̄n—velavn̄ zen̄t̄ k̄vvesə gizn̄ (veləčs̄n̄ gizn̄ siz, medv̄ bukvaes vəlisə pəliqəəs vəş-k̄tlan̄ 70° gəgər).

Velavn̄ gizn̄ zen̄t̄ k̄vvez, zen̄t̄ şornikuzaez da vişttez. Enə uzsesə kolə nuətn̄ siz, medv̄ pondəčəməs vəli koknitik uzzeşan, a ozlan̄ şərşən-vərşən nuətəmən şək̄tz̄k i şək̄tz̄k uzses sodisə zagən̄ik. Kolə şledit̄n̄, medv̄ osnovnəj proporciyaes da mədik praviloes gizəmən munisə siz, k̄z eta j̄liş viştaləm səstəma gizəm ponda (çistopisan̄no ponda) torja programmaez̄n.

Ustnəj şorn̄i zorətəm.

(Развитие устной речи).

1. Velətnə çələdsə şornit̄n̄ gorən, səstəma, nətermaşəmən. Mukəds̄n̄ nə səstəma gorəčən̄ k̄vsə: zugāla k̄yləez, vaskişsez. A eməş, kədna şornit̄kə oz vermə vəşkətl̄n̄ as lolələmn̄an̄s, a kədna k̄vj̄vsə dospovna oz gorəčə i mukəd. Suam: „kerəs“ tujə suə̄n̄ „kejəs“ („r“ oz sogm̄), „kaea“ tujə suə̄n̄ „kasa“ („e“ nə səstəma gorəčişə), „Masa“ tujə suə̄n̄ „Masa“ i s. oz.

P r i m e ç a n n o. Etə səstəma şornit̄n̄ velətan̄ uzsə kolə pondətn̄ sek, k̄z toko veləčis̄s̄ loktis skoləə da nuətn̄ sijə veləčəm-eəə, k̄tčəz sijə oz konçit skoləsə.

2. Slovarnəj uzzez. Velətnə gruppirujtn̄ predmettez (suam: z̄votnəjjez, v̄dmassez, uzalan orudijəez, skolə̄n̄ veləčən̄ predmettez, gort gəgər predmettez i s. oz.). V̄d kerəmlən (dejstv̄jelən) n̄im. (M̄j kerə dorsiş? Dorşə. M̄j kerə mēln̄ik? İzə. A vər keraliş? A vursiş?.. i s. oz.). Predmettezliş tədçən̄ viştavn̄ rəm şərti (l̄m—çoçkom, sa—şəd), kər şərti (turimol—səma, kusan̄ —kur̄t).

Predmettez ordçətn̄ tədçən̄ şərti: v̄l̄n̄z̄k—l̄zm̄t̄z̄k, kuz̄z̄k—zen̄t̄z̄k, k̄zz̄k—vəşnit̄z̄k i s. oz.

3. Velətiş veləčişseskət n̄avludajt̄n̄ as gəgər olan (çələdliş olan, n̄liş uz, ḡrişsezliş uz, skola, priroda, v̄t i s. oz.); kolə velətn̄ çələdsə n̄avludajt̄m vər̄n̄ juaşannez v̄lə oçak̄vsə vizn̄ zen̄t̄, no konçitçəm şornikuzaən. Velətn̄ nijə, medv̄ v̄d əz̄yləm j̄liş, v̄d n̄avluden̄no j̄liş kuzisə ask̄lən̄ viştavn̄ j̄iştəma, vezərtanaa. Velətn̄ k̄vz̄n̄ mədikliş vezərtanaa j̄iştəm̄ şorn̄i (n̄əz̄t̄ vişt̄ l̄bo m̄jkə j̄liş ovjaşn̄en̄no).

4. Kart̄inka şərti uz: kuzn̄ vizn̄ oçak̄v̄ juaşannez v̄lə, kədna suvtətəmaş kart̄inka p̄ekəs (soderzan̄no) şərti (suam: M̄j risujtəm kart̄inka v̄las? Oçak̄vvesə kolə vizčişn̄ eteəm-kodəş: Pon kotərtə. Çələd eak̄jalən̄. N̄v̄kaok orsə akanən).

¹ Səstəma gizəm ponda vižet torja programma.

Læddætæm.

Gryša peçatajtæm torja şornikuzaez da nebyzt vištokkez pravilnaja læddætæm (medvæ ne kolavny kævvez, kÿkpæv nişæ ne vištavlny livo mædnoç kÿzkæ kÿvsæ ne çuklavny). Seeæm-zæ bura velavny læddætny as gizæmsæ. Kuzny vizny oçakÿv koknitik juaşannez vylæ, kædna suvtætæmaş læddætæm tekst jÿliş.

Velavny pravilnaja obrassajtçny knigakæt da kuzny sişæ be-regitny.

Gizæm.

Velætny, medvæ kuzisæ gizny kÿk viz kolasæt çernilaæn neşækt kævvez da şornikuzaez velætiş kontrol şærna: sæstæma, çotkæja vÿd bukvasæ, gizæna gryş sriřten, bukvaes kolavtæg, ne as mestæ nişæ suvtætlytæg da soræştæg. Velætny, medvæ kuzisæ gizny doska vÿliş livo kniga vÿliş kævvez da zenyt şornikuzaez vÿd-sæn, a ne vÿd bukvasæ torjæn. Kuzny gizny şornikuzaez kolalæm kævvez suvtætlæmæn, kædna şetæmaş tekst væryn sorlælæmæn, a ne şærşæn-værşæn tekst şærti.

Ustnæj şorņi zorætæm.

(Развитие устной речи).

Velavny kollektivnaja şornitny kÿææmkæ vopros jÿliş. Urok vÿlÿn kuzny kævzÿny mædikliş şornitæm, voşny şornitan kÿv, kuzny myjkæ jÿliş zenytika vištavny (kerny zenytik soovseņņo). Velætis viştalæm şærti (sÿ kÿvponşæn) velætny naizuş zenytik xudo-zestvennæj kÿvvurrez, kædna çelædlæ i pÿekæsæn i kÿlæn koknita vezærtanaæş.

Slovarnæj uzzez. Kuzny nimtÿny material, kædaiş keræm lÿpredmet (viştalam prostæj primerrez: S t a k a n — ş t e k l o i ş, o m — k æ r t i ş, s a p o g g e z — k u ç i k i ş).

Kartinka şærti uz: dumajtny da gizny kartinka, uvtæ podpiş, mædnoç suny—šetny kartinka uvtæ gizæt (suam, seeæm zagolovok-kez: K a ŋ p i j a n n e z æ n k a ŋ. K r o l i k l æ n p o 7). Kuzny vištavny zenytik vişt koknitik temaa kartinkaез şærti, kædnaÿn risujtæmaş ætik loæmlæn (proisşestvijelæn) torja momenttez.

Grammatikaiş medoçza svedeņņoez.

1. Kuzny æzÿny knigaiş da læddætny tor, kæda viştalæ du-masæ vÿdsænnas (отдельную законченную мысль). Aslÿs kuzny vištavny torja дума vÿdsæn (высказать законченную мысль). Kuzny gizny as дума (velætiş indætlem şærti, medvæ ne kerny orfografija soræşemmez). Dumasæ vÿdsæn viştalike navludajtny intonacija şæryn (kÿz munæ golos: levtişæ aļi lazmalæ). Şornikuzaæn medoçza tædsæşæm.

2. Зеныт шорникузаез sostavljat'm v'le uzzez. Velavny' gizny' byt bukva shornikuza pondatikə. Kuzny' azzavny' shornikuza by kuv-vez, kadna etamədkət jitsəmaş vezərtasən.

3. Vištavny' asnimmez jylis da kuzny' nijə gizny' byt bukva-šan. Sloggez v'le da sbez v'le by torjatəm. Kby' gizikə vuzətn byvvez vizis vizə.

Sb da bukva. Sb da bukva ordčətamə uzzez, kər kby's gorə-čisə ətməz, a gizšə mədnoz (suam: kylə „levtənə“, „kerənə“, a gizšə „levtəny“, „kerəny“.

Kuzny' səstəma gorəčny' da gizikə ne soravny' sbez da bukvaez:

8—E; Z—3; Ç—3.

Kuzny' səstəma gorəčny' da gizikə ne soravny' sbez da bukvaez:

D—D; T—T; Z—Z; S—S; L—L; N—N.

Kbyvvez „j“ (jot) bukvaən: j—kby pondatikə turgora sbez ozyñ (ja, jo, ju, jə, je, ji, jy); j—kby kənečny' (čaj, kaj, araj...); j—kby səgñ (majəg, kajan, torja, tojys...). Ordčətny' „j“ da „i“ (primerrez v'lyñ shornitny' da gizny' primerrez).

4. Šorñi v'lyñ uzzezkat eə veləčny' gizny' kniga v'lyš. Orfografija navykkeze veləvtən medvy i šin veləlis azzny' i pel veləlis kbyzny', da v'yd azzyləmsə, kyləmsə ne vunətn (воспи-тание зрительно-моторной памяти); veləčny' kniga v'lyš da doska v'lyš gizny'; kbyzəm šərti da jurə voštəm šərti (по слуху и по памяти) velavny' gizny' nebyt tekst; klassə štena v'le əsləm ponda kuzny' pečatajtəm tekst šərti (kniga byñ, gazeta byñ) gizny' lo-zunggez.

MƏDIK KLASS.

Ləddətam.

1. Velətny', medvy kuzisə vezərtanaə da plavnəja (ne termə-šəməñ livo ne kolan mestə suvtčytəg) ləddətny' nebyt pečatajtəm višt da as kylən vištavny' sbyš soderzañnosə. Ləddətikə kuzny' suvtčy v'lyñ točka ozyñ, kuzny' golosən myččavny', kby sby's vezšə juəšan da gorətan passez ozyñ. Sizə kuzny' ləddətny' i gizəm tekst (as gizəm livo jorttesliš). Kuzny' v'vrazitel'nəja ləddətny' rol-lezən nebyt tekst.

2. Velətišliš šetəm zadəñnosə uzalikə velavny' ləddətny' gušən (zadəñnoes, suam, seeəməš: suvtətam juəšan v'le azzny' oçakby, ləddətan tekstiš kuzny' vərjny' kolan tor).

3. Knigakət tədsəšəm: myj seeəm oblozka da myjlə sijə, kniga byñ zaglavnəj lisbok, knigalən zaglavije, avtorlən nim, kni-galən pyəkəs (ne vezərtas, a oglavlenno), lisbokkezlən nomerrez da tekst pyəkəñ zagolovokkez.

4. Čəladkət šornitəmmez gortyn knigaez ləddətam jylis (kby-əəm knigaez te ləddətin ačyt livo teny' ləddətišə, kbyəəm knigaez

јлиш тенѣт виѣтавлисѣ пѣриѣзѣккес); кузнѣ ас кѣлѣн виѣтавнѣ кнѣгаиѣ кѣѣм либо ѣпизод.

Gizsəm.

Bura kuznѣ pravilnѣja pukavnѣ, pravilnѣja viznѣ ručka da kuznѣ vѣditčnѣ černilaen.

Medozza godša čozazьk, čotkѣja (jatnѣja), vasѣka da sѣstѣma velavnѣ giznѣ kѣk viz kolasѣt (vizѣt mѣdik klass ponda sѣstѣma gizѣm јлиш programma).

Velavnѣ giznѣ: mestaiѣ mestaѣ kѣvvez suvtѣtлѣtѣg, bukvaез kolavtѣg, marajttѣg, vizиѣ vizѣ kѣvvez pravilnѣja vuzѣtlѣman.

Ustnѣj da gizsana řornѣ zorѣtѣm.

(Развитие устной и письменной речи).

1. Kuznѣ zenѣtika viѣtavnѣ (kernѣ soobseнnѣ) из јлиш (kin uzalis, mѣj kerisѣ, kѣz uzalisѣ, mѣj uzalѣmѣsиs sogmis), kuznѣ viѣtavnѣ orsѣm јлиш, kѣz kerѣm (vѣpolnitѣm) řetѣm poručeнnѣ. Zenѣtika, vezѣrtanaa, јitřѣman kuznѣ viѣtavnѣ mѣjkѣ sogmѣm (loѣm) јлиш, mѣj vѣli aslas olanѣn либо јorttes olanѣn. Kuznѣ řetнѣ јuařan, vizнѣ očakѣv јuařan vѣlѣ.

2. Dumajtnѣ zaglavijaез tѣkstѣz verdѣ, kѣdna zaglavijaѣtѣmѣř. Velavnѣ řornѣitнѣ vѣdsa klassѣn lѣddѣtѣm јлиш, kѣvzѣm јлиш, navludajtѣm јлиш. Kuznѣ učasťvujtnѣ kollektivnѣja řornѣitѣmнѣn (ob-suzdѣeнnѣn); velѣtѣmsѣ kuznѣ zenѣtika gizнѣ. Kѣvburrez velѣtѣm.

3. Kartinka řerti из: velѣtčиsѣz velalѣnѣ viѣtavnѣ kartinka-lиш soderzaнnosѣ јuařannez řerti, kѣdna gizѣmař knиgaнн либо kѣdna viřtalas velѣtiѣ. Kuznѣ knиgaиѣ kosьнѣ lozunggez, kѣvburrez либо torja řornѣikuzaез, kѣdna lѣřalisѣ вѣ kartinka uvdѣras zaglavijaѣlѣ.

4. Вѣd velѣtčиslѣ kuzнѣ sostavljajtnѣ asлѣs slovar; ѣta изьн i kartinkaesѣ kuzнѣ ispolzujtnѣ, medвѣ kѣv zapasьs velѣtčиsьslѣn řo unazьk i unazьk sodиs, a mѣdkѣ mukѣd pantařan kѣvvesлиш řorнѣas vezѣrtassѣ utočnajtnѣ. Dumajtnѣ kѣvvez, kѣdnalѣn vezѣrtasьs ѣtamѣdkѣt paнѣt da нѣ vѣлѣn kernѣ узzez: вѣрjьнѣ dumajtѣm kѣv verdѣ da gizнѣ paнѣt vezѣrtasa kѣv (suam: s u m — l ѣ n; s o н ѣ t — k ѣ з ѣ t...). As velѣtčан knиga slovariѣ kѣvves kolasьn kuzнѣ вѣrjишнѣ (mѣdнѣoз sunѣ: ѣe soravnѣ niѣ, вѣd kѣvлиш tѣdnѣ vezѣrtas).

Grammatikaиѣ medozza svedeнnѣoez.

1. Povtoritнѣ medozza klassьn velѣtѣmsѣ. Узzez: аzzavnѣ, kѣz řornѣikuzaнн vezѣrtasѣn kѣvves јitřѣnѣ ѣtamѣdkѣt. Kuzнѣ viѣtavнѣ řornѣikuza јлиш (řetнѣ opredѣleнnѣ), kѣz kѣнѣmkѣ torja kѣv јлиш, kѣdna viřtalѣnѣ dumasѣ vѣdsѣnnas. Јuařan da gorѣtan intonacija. Ordčѣtnѣ niѣ viřtařan intonacijakѣt. Velavnѣ нѣ вѣrьн suvtѣtnѣ јuařan da gorѣtan pas.

2. Jansətlənlə şorņikuzañ kəvvəz, kədna nımtənlə predmettez. Bəđ predmetlə, kədna mıjan gəgər, kuzñ şetñ nımməz (kuzñ predmetlə sunñ), nımməz zəvotnəjjezlən, kajjezlən, çerıezlən, na-şekoməjjezlən i s. 03. Kuzñ suvtətlənlə juaşannez ena predmet nımməz bərdə—mıj? mıjən? mıjlə? lıbo kın? kınən? kınlə? i s. 03.

3. Jansətlənlə şorņikuzañ kəvvəz, kədna mıççalənlə predmetliş təđçan (kaçestvo, priznak) da kuzñ suvtətlənlə juaşannez ena kəvvəz bərdə: kəəmə? kəəməş? kəəməñ? i s. 03. Təđçan (kaçestvo, priznak) mıççalan kəvvəsə kuzñ jıtlənlə predmet nımməzkət, kədna kət nıja vezərtasən jıtsənlə.

4. Jansətlənlə şorņikuzañ kəvvəz, kədna nımtənlə predmetliş kerəm (dejtviye) da kuzñ suvtətlənlə juaşannez ena kəvvəz bərdə: mıj kerə? mıj keris? mıj pondas kernə? mıj keran? mıj kerşə? i s. 03.

5. Azzavñ kerəm (dejtviye) mıççalan kəvvəz da kuzñ jıtlənlə nıja predmet nımməzkət, kədna liş kerəmsə (dejtviyesə) kəvvəs mıççalənlə.

6. Velavñ kernə seəəm ızzəz (velətiş kontrol şərna): bəđkod şorņikuzañ, kədnañ kolələməş ətik-kəy kılən da kolələm kəvvəs vezəməş juaşannezən—kuzñ vıštavñ da gizñ enə şorņikuzaesə bədsən, suam: skolañ mıççalısə kartınaez... (kılə?). Vəralış kəjis... (kıləs?). Vəv gəñitə... (kəz?). Kolxozñik... (mıj kerə?) ıv vılñ. Sız-zə velavñ pravılñəja vıštavñ da gizñ şorņikuzaez, kədnañ mukəd kəvvəs avı jıtsəməş vezərtasən, a skovkañ suvtələməş medozza (naçalñəj) formañ, suam: (Petrov Vañ) me şeti karandas. Kolxozñ ızalənlə (masına). Kñiga vılış lıbo doska vılış kuzñ gizñ şorņikuzaez, kədnañ ətik kəvsə pozə gizñ qe ətik formañ, i kıləs tujə suvtələməş toçkaez.

7. Tərgora şəz (a, o, i, ə, u, ı, e); tərgortəm şəz (v, v, g, d, d, z, z, z, k, l, l, m, n, n, p, r, s, ş, t, t, ç, s, e, f, c); zərgora şəz j (jot). Alfavit.

8. Gora şəz da guşa şəz (v-p; v-f; g-k; d-t; d-t; z-s; z-ş; z-s; z-e; z-ç). Ne soravñ gora şəsesə guşa şəz kət; kernə etə ponda ızzəz (suam: **ıv-ıv; gır-kır; dır-tır; zır-çır...** i s. 03.). Kernə ızzəz (şorñitəmən i gizəmən), kər gora da guşa şəsesə sulalənlə tərgortəm şəz ızñ da ovlənlə „zəvşışan şəzən“, suam: levı (,,v“-ıv kılə qe səstəma, „zəvşış“); tədtəm („d“-ıv zəvşışə); gəztəm („z“-ıv zəvşışə).

9. Slog. Mıj şərti sogmə slog. Şorñitana da gızsana ızzəz slog velətəm vılə.

10. V da L gizəm jılış:

a) V komi torja kəvvəz kəneçñ (suam: **kıv, nıv, ızav...**);

b) V komi torja kəvvəz səğñ tərgortəm şəz ızñ (suam: **bergavñ, kıvza, kıvtə...**);

c) L komi torja kəvvəz səğñ tərgora şəz ızñ (suam: **kılən, ızala, vəlyt...**);

ç) V—j (jot) şv ızñ (suam: **novja, kevja, şıvjat...**);

e) kəkəvsa V ez, et, es ızñ (**vəvvez, kıvvet, tuvves...**);

d) **L** komi torja kǝvvez oʻzʃan, kǝr nija arkmǝnʃ kǝvvuzzeziʃ: **lav, lavic, lava, lazmyt, lak...** i s. oʻz.

11. **V** da **L** gizǝm jylis boʻstǝm roʻʃ da mukǝd kǝvvezʃn (kǝr oʻzza praviloes uvtǝ ulis kǝvves oʻz ʃurǝ):

a) **L** kǝvjʃʃn da kǝvsǝrʃn (suam: **Ural, zurnal, sovet...** i s. oʻz);

b) vǝdkod ʃimmez da famillǝez (suam: **Moskva, Sverdlovsk, Zubova, Kaganoviʃ...** i s. oʻz.);

c) ʃǝʃana torja kǝvvez (suam: **ʃavǝstis, lavǝstis, kovǝtǝ...** i s. oʻz);

ʃ) unavuzǝ komi torja kǝvvezʃn (suam: **ʃinva, voʻtva, kǝvvuz, sǝcvermaʃǝm...** i s. oʻz.).

12. **Ez, et, es** kǝvjʃvvez jylis, kǝr nʃ oʻzʃn tʃrgortǝm ʃǝez libo j-ǝn koʻʃaʃtʃan kǝvvezʃn bukvaes kǝkpǝvsǝʃǝnʃ (suam: **mǝssez, vǝrret, kajjes...** i s. oʻz.).

13. **Kʃ v b ǝ r ǝ n** medoʻzza (opredelenʃotǝg, zenʃtika) tǝdsǝʃǝm. ʃornitǝmǝn da gizsǝmǝn kokʃitik uzzez kǝvbǝrrezǝn: a) vezlaʃtǝmmezǝn—**ponda, tujǝ, vevja, kezǝ, jylis, pʃr, kuza, kod, moz, ʃoz, uvja, ʃǝrti, ponis, ʃǝrna, pʃrʃa, pʃriʃa, sogǝ, sogja, ʃǝrja, dʃrʃi**; b) vezlaʃǝmmezǝn—**vǝrʃn, dorʃn, saʃʃn, pǝʃʃn, pʃekʃn, dʃʃʃn, vʃʃʃn, jʃʃʃn, vokʃn, oʻzʃn, vǝrdʃn, uvtʃn, kolʃʃn (kostʃn), vǝvdǝrʃn, vǝʃtʃn, gǝgǝr, kuza, paʃta, kʃza, ʃzda, suda, pʃdʃʃna, ʃʃʃʃna, ʃǝrʃn.**

14. Medoʻzza tǝdsǝʃǝm ʃastozʃk pantaʃʃan kǝvtorrezkǝt: **ja, ʃi, na, inǝ, pǝ, taj, ed, kǝ.**

15. Zenʃt kǝrǝlǝn gizsana kǝvvez (suam: **buʃ-boʃ, ziʃa-zoʃa, piki-viki...** i s. oʻz.).

16. Kǝvvez, kǝdna gizsǝnʃ **F, X, C** bukvaezǝn da kǝvvez jylis, kǝdnaʃn **f, x, c**-ʃs vezʃǝm **p, k, ʃ** vʃlǝ (suam: **fabrika, xina, centr...** no: **ponar, kromoj, ʃena...**).

17. Ustnǝj da gizsana ʃorni zorǝtǝm uzzezkǝt da velǝtǝm praviloezkǝt ǝǝ velavʃn gizʃn kʃiʃa vʃʃis libo doska vʃʃis (gizʃn kǝvvez libo ʃornikuzaez, gizʃn—koʻʃitʃn (dospovʃna gizʃn) kǝvvez libo ʃornikuzaez, skovkaezǝ suvtǝtʃʃʃn mǝdkodʃǝtǝm kǝvvez i s. oʻz.).

KUIMǝT KLASS.

Lǝddǝtǝm.

1. Velavʃn vʃrazitǝlʃnǝja da kolan tǝmpǝn gorǝn lǝddǝtʃn ʃǝʃǝkʃt soderzaʃʃoʻa tǝkʃtteez; kolǝ velavʃn ʃiz, medvʃ lǝddǝtǝmʃ ǝz vǝv pʃr ǝtik golosǝn (monotonʃnǝj) da ǝz vʃ vʃlǝ suvtʃʃʃʃʃmmez, kʃtʃǝ oʻz kov. Velavʃn lǝddǝtʃn kʃǝn jatʃnǝja gizǝm tǝkʃt (pʃiʃmoez, delovǝj bumagaez).

2. Velavʃn navʃkkezǝ lǝddǝtan tǝkʃtʃs vʃʃʃn dumajʃnʃ: kuzʃn aʃzʃʃn tǝkʃtʃis niʃǝ mestaesǝ, kǝdna ʃǝtǝnʃ otvet suvtǝtǝm juaʃannez vʃlǝ; kuzʃn jansǝtʃn tǝkʃtʃǝ medglavʃnǝj torrez vʃlǝ da vezǝrtanaa, bura jʃtʃǝmǝn kuzʃn vʃʃtavʃn nʃʃis soderzaʃʃoʻsǝ; aʃzʃʃn tǝkʃtʃis niʃǝ mestaesǝ, kǝdna vʃʃtalǝnʃ (toʻʃnǝjʃʃka vʃʃtavʃnʃ:

podtverzdajtənb) velətişliş vištələm kəvvəsə —dumaesə; vьdsə tək-stas ətlasə soderzaŋŋoskət eəe kuznь nabludajtnь torja kəvvəs-liş, torja vьbrazeŋŋoesliş značeŋŋosə; askəttas ləddəttəm şərna kuznь ləşəttəbьnь kollektivnəja şorŋitəm kezə ləddəttəmbьs jьliş da gorəŋ, vьbraziťelnəja ləddəttəm kezə.

3. Tədsəşnь gazetəkət da pionerskəj gazeta vьlən kernь uz: kьz əzəbьnь gazetəiş kolan material, kьz siјə viznь (ispolzujtnь) vundələmən pəv vьlə kləitəm ponda, plakat ponda i s. oз.

4. Şorŋitnь ŋe skolaьn knigaез ləddəttəm jьliş (kьeəm kniga te bərijin skolnəj bibliotekəiş, mьj eəktan (sovetujtan) ləddəttənbь aslat jortətlə, mьjən bur tenьt etə ləbo mədik kniga).

Gizəmə.

Veləvнь giznь ətik viz vьlət vєşkьt vьlə ŋevna pəliŋtəməŋ (70°). Çotkəja, vьd bukvəsə jatnəja, səstəmə gizəmə ponda ozlaŋ nuətnь uz.

Ustnəj da gizsana şorŋi zorəttəm.

(Развитие устной и письменной речи).

1. Plan şərti, kədə gizis klass ləbo velətiş, kuznь vištəvнь (kernь soobseŋŋo); vištəlikə glavnəjzьksə ŋe koləvнь, vištəvнь şəşəŋ-bəşəŋ (posledovətelnəja).

Plan şərti kuznь giznь proizvodstvennəj process jьliş (şu, kartoska зіmlələm jьliş, sь jьliş, kьz uzəlis traktor, vartan masina i s. oз.).

2. Kuznь əs kьlən vištəvнь ləddəttəm knigəliş soderzaŋŋosə, kuznь ləddəttəm knigaşis boşnь statja ləbo zəmetka ştəngazeta ponda.

Kuznь vištəvнь torja scenaезliş soderzaŋŋosə vizəttəm kino fiłmiş (skolnəjliş) ləbo scenaез çələd teətriş.

Kuznь sostəvlajtnь da gizlьnь çuləttəm uz jьliş vişttez. Gizlьnь vьd nabludəŋŋosə da kerəmə uziş vьvoddez.

3. Kuznь orgəŋizovənnəja uəstəvujtnь sobraŋŋoez vьlən: vєləttəbьnь şleditnь, kьz sobraŋŋo vьlas munə şorŋitəmbьs, əslətt şorŋitnь təmə vьlə, vištəvнь əşit ləbo klassliş mŋeŋŋo, formulirujtnь predlozeŋŋo. Plakattez ləbo oьjavleŋŋo gizəmkət eəe kuznь sostəvitnь lozung.

4. Kuznь sostəvitnь pişmo, raspiska.

5. Kartinka şərti uz: kuznь giznь soderzaŋŋosə kartinkəliş ləbo vьdsə kartinka şerijəliş, kədnə jişəməş ətik təməŋ. Əs du-məiş (tvorčeskəj) soddətt kartinka dьnə (çələdьs şorŋitənbь ləbo gizənbь sь jьliş, mьj vəli oзzьk, kartinkaəs risujttəm oзьŋ ləbo mьj, kьz nija dumajtənbь, kolə lonь ozlaŋ).

6. Kuznь sostəvlajtnь ştəngazeta ponda lozunggez. Giznь ştəngazetəə ləbo çələd zurnalə zəmetkəez, stəjəkəez da mukəd material.

7. Небытəş, askəttə gizəmə soçinənnoez viştaşən (povestvo-
vatelnəj) koknitič təmaez vylə (as olanış mɔjkə vələm, jort olanış,
rodna olanış i s. o3.; kbeəmkə sovytiye, kytən velətçisəş ačsə və-
li i s. o3.).

8. Kuznə əzzənbə şornikuzaəb koləm kəv. Nəvludajtnə ətkod ve-
zərtəşə, no ne ətik znaçennoə kəvvez vylən, velətiş otsaləməb əzzənbə,
mɔjən seəmə kəvvəsən vezərtəsəş ne ətkod (seəmə kəvveziş şorniku-
zaez sostavljətmən, medvə koknitičkə vəlī əzzənbə vezərtəssis ne-
ətkodsə).

Tədnə kəvvez, kədna şornia pərisə libo vezisə əşsinəş ve-
zərtəssə Oktəbrskəj revolučija vərən: 1) vil kəvvez (kolxoznik, le-
ninc); 2) kəvvez vil znaçennoəb (brigadir, udarnik, jaçejka);
3) kəvlən socialnəj ocenkaas vezšəmə (изменение в социальной
оценке слова)—(bezvoznik, varin). Medozza tədsəšəmə iļlustriruj-
təm slovarkət.

Grammatika da sɔ şərti gizənbə velətçəmə.

1. Povtoritnə şornikuza jyliş əzɔyk velətəmsə. Şornikuza vylən
kernə razvor: kəz vezərtəsən kəvvez jitsənbə ətamədkət, da şornikuza
soderzaŋno jyliş. Ustnəj da gizsana şornī jyliş velətəmkət eə kuz-
nə nuətnə uzzez vɔd təma vylə şornikuza stroitəmə da sɔ razvorə.

2. Zənyt şornikuzakət tədsəšəmə, kəda sogməb kəvveziş, kədna
vərdə ləşalənbə juaşənnəz: **kīn** libo **mɔj** (jurakəvlən) da kəvveziş,
kədnalən juaşənnəz: **mɔj kərə** libo **mɔj kərşə** (viştəslən). Şetəmə tə-
maez şərti zənyt şornikuzaez sostavljətm vylə uzzez (suam: L o k t i s
a s ɔ v. O t i r s a j m i s. K o l x o z n i k k e z ə k ɔ i s ə. P o n d i -
s ə u z a v n ɔ).

3. Kuz şornikuzakət tədsəšəmə: jənsətlənbə şornikuzaas kəvvez,
kədna vezərtətənbə jurakəvsə da viştəşə.

4. Povtoritnə məd klassən kəvvez jyliş velətəmsə, kədna
nəmtənbə predmettez.

Eməŋimkət tədsəšəmə, kəz seəmə kəvkət, kəda nəmtə pred-
mettez (morittezəş, predmettez, javlənnoez, sovytiyəz).

5. Nəvludajtnə sɔ şərən—vezšənbə ali oz vezšə kəvvez,
kər mī pərtəb nija vɔdkə dşornikuzaezə (vəralişlə pantaşis **kəç**. **Kəçsə**
vəlī çim çəçkom. Vəraliş lɔjis **kəçsə**. Lɔjəməşə **kəçlən** kokəş çə-
gəmə. Libo mədik primer: Traktor **gərə**. Traktorrez **gərənbə**).

Prostəj kəvvez vylən, kədna çəstəzɔk pantaşlənə, tədsəşnə
kəvvuzən, torjakəvəzən, suffiksən da kəvjylən (suam, seəmə kəv-
vez vylən: **vər**, **vərnyəm**, **vərs**; **giz**, **gizə**, **gizam**; **medvura**; **med-
uməla**; **qəburika** i. s. o3.).

6. Askədaləmə:

a) kəvvez, kədnaəb sulalənbə ordçən **s—z-kət**, **z—z-kət**,
d—z-kət, **s—z-kət**, **t—ç-kət**, **s—ş-kət**, **z—ç-kət** i s. o3. (suam,
kəsɔyk, **kəzɔyk**, **şədzɔyk**... i s. o3.);

b) kər əzɔyk kylə ne vərış sɔşs, a vil sɔ (suam: **vɔdsə** tuja
kylə „**вѣсса**“ (vil sɔ c); **levtə** tuja kylə „**лепѣ**“ (vil sɔ p);

c) kər torjakьлн ңевът сь вәрн (d, l, n, z, t,) sulalə j (jot)—suam: dod dodja (кьл), a gizsə **dodda**, kil, kilja — **killə**: i s. o3.;

ç) roçis voštəm kьvvezьн, kədna roçnas koңçajtçəнь ue-ən ңeto **be-ən** (suam: roç собрание—komien **sobraңno**, roç здание—komien **zdaңno**, судья—**sudđa**).

7. Mukəd torja kьvvez gizəm jьliş, kədnaьн kьvvuzsə ңem şerti azzьнь (suam: **azzьнь**, **мыççavнь**, **мыççişнь**, **koļççьнь**... i s. o3.).

8. Kьvvez: **kəin**, **kuim**, **vait**, **pəim** gizəm jьliş.

9. Emaņimkət tədsəşəm. Sьlən juaşannez.

Emaņim—jurakьv i emaņim—vezərtətiş kьv (suam: **Petra** gizə. Me pukala **Petrakət**).

Emaņimlən lьd.

Vezannezkət tədsəşəm: ңimtan vezan (кьз forma, kəda ovlə sek, kər mi ңimtam (nimnas suam) predmetsə da sь vьlə мыççali-kə viştalam, мыj sija seəəm) da mukəd vezannez komi кьлн. Nьlən juaşannez ətkalьдн i unalьдн.

10. Emaņim vezanaləm.

11. Ətpələs kьvarkmətan kьvjьvvez emaņimmezlən: uçətsətan—**ok**; radejtan—**inəj**; uməltan—**zug**.

12. Povtoritнь məd klassьн velətəmsə kьvvez jьliş, kədna мыççaləнь p r e d m e t t e z l i ş k e r ə m. Şorņikuzaьн jansətnь kьvvez, kədna мыççaləнь—мыj kerə predmetьs libo мыj sьkət kerşə.

Glagolkət tədsəşəm.

13. Povtoritнь məd klassьн velətəmsə kьvvez jьliş, kədna мыççaləнь p r e d m e t t e z l i ş t ə d ç a n (priznak, kaçestvo). Şorņikuzaьн jansətnь kьvvez, kədna jitsəmaş emaņimmezkət da мыççaləнь кьeəməş ovləнь predmettez tədçannez şerti (priznak, kaçestvo şerti, kədna eməş ena predmettezlən).

Ñimtankət tədsəşəm.

Ñimtan da emaņim (suam: məs şur; pon peļ... no: məs juə vedraiş; pon uvtə).

Ñimtan vezlaşəm jьliş.

Ñimtanlən ordçətan ştepeңnez: sərət, ььztьk, medььt.

14. Jansətnь şorņikuzaьн kьvvez, kədna vezəнь emaņimsə. Morta ңimveztassez: **me**, **te**, **sija**; **mi** (mijə), **ti** (tijə), **nija**.

15. Glagol. Кьз vezəнь glagollən kьvjьvves, kər sija vezərtasən jitsə morta ңimveztassez kət (suam: **me** giza, **te** gizan, **sija** **gizə**, **mí** (mijə) **gizam** i s. o3.).

Glagollən mortaez.

Glagollən kaddez: ənņa, şin oзын çulaləm, şin sajьн çulaləm, loan.

Tədmətantəm glagol; sьlən juaşan da priznakkez.

Glagol vezlaləm: mortaez şerti, lьddez şerti, kaddez şerti.

16. Ətkavuzə da unavuzə kьvvez (suam: **jurşi**, **kajpoz**... i s. o3.).

17. Kuzнь poļzujtçьнь orfografiçeskaj slovarən.

Љддәтәм.

1. Peçatnəj da gizəñ təksttez gorən ĭddətam (etə koləñ godşa usə nuətnə tavo ozlañ sloznəjzək material vьln). ĭddətam təkstəñ kuznə otmeçajtnə dumaliş vьdpələs ottenoksə (разнообразие оттенков мысли).

Medoʒza navьkkez xudozestvennəj təkst vьrazitel'nəja ĭddətamьn. Kuznə ləşətcьnə otiŕ oʒn gorən ĭddətamь.

2. Navьkkez usavnə kniga vьln. Velətiş zadanno şərti ĭbo as vərjəməñ kuznə ĭddətamь askəttas (чтение про себя) da təkstsiş kolan mestaesə kuznə gizlьnə torjə.

3. Kuznə kniga jənsətnə torrez da glavəez vьlə. Bьd torlə ĭddətam təkstsiş kuznə şetnə zagolovok. Kuznə ĭddətamьsə jənsətnə torrez vьlə da bьd torsə ozaglavitnə. Kuznə sostavitnə plan.

Viştn kuznə əzьnə glavnəj da vtoroštepennəj əpizod, əzьnə nь kolasiş jitsəñ. Tədnə glavnəjjesə, kin jьliş gizəñ viştas da kuznə giznə nьliş əlementarnəj xarakteristika (nь çuzəñ jьliş (внешность), xarakterisiş glavnəj čertaesə (medьzьt askodsə); vištavnə, mьj nь jьliş dumajtə avtor; vezərtnə, kьeəñ klassiş glavnəjjes, kədna jьliş gizəñ viştas).

4. Velavnə vьrazitel'nəja ĭddətamь naizuşt kьvburrez da ңe-ьzьt prozaičeskəj xudozestvennəj otrьvokkez.

Ne skolaьñ knigaез ĭddətam jьliş şorñi: bibliotekaə vovləñ jьliş, kuznə vərjişnə temačeskəj katalogьñ, ətik tema vьlə srazu knigaməd ĭddətam, ordçətnə niʒ knigaesə sь ponda, medьь vezərtnə, kьz ətik tema vьlə gizəñ kьk kniga (temasiş kьeəñ voprossez jьliş şorñitə knigaьs, pravil'nəja-ja şorñitə, kьeəñ poľza vermas şetnə kniga).

Velətiş viştaləñ şərti velavnə askəttas ĭddətamь knigaез da kernə gizəttez (зəньtikəş) kolan ĭbo interesnəj mestaeziş.

Gizəñ.

Velavnə ətik viz şərti (pəliñ veşkьtlañə 70°) giznə çotkəja, vasəka, səstəma da 3-ət klassьñša perytzьka. Ozlañ nuətnə iz razvorčivəj poçerk ponda (jatnəja gizəñ ponda).

Ustnəj da gizzana şorñi zorətam.

(Развитие устной и письменной речи).

1. Kuznə ləşətcьnə da kernə soovseñño əkskursija çulətam jьliş, opьt kerəñ jьliş, kerəñ iz jьliş, ĭddətam kniga jьliş.

2. Kuznə ləşətcьnə da kernə oʒjaşəñño velətcьiş uzzez vьstavka vьln, skol'nəj prazñ'ik vьln, mədik skolaə, kolxoə, vьstavka vьlə əkskursija pora.

3. Kerəm uz jylış kuznъ sostavitnъ otçot: cel otçotlən, plan, material bərjəm da sijə əktəm, kuznъ otçotsə stroitnъ, kernъ vьvoddez da predlozennoez.

4. Kuznъ lıddətəm statjais (plan şərti) vištavnъ sərşə dumasə (главную мысль). Askəttə, gizəmən kuznъ vištavnъ (şetnъ) sərşə dumasə lıddətəm jylış.

5. Kuznъ giznъ soçinenno neşəkьt povestvovatelnej tema vьlə (prirodaə vetləm əkskursija jylış, libo proizvodstvoə vetləm jylış, no gizəm ozas kernъ eta jylış ustnəj razvor da vəlış giznъ).

6. Kuznъ uçastvujtнь stengazetaьn da setən mukəd pələs uz (zametkaez, soobseьno, pişmoez, lozunggez i s. oz.).

7. Tvorçeskəj vişt: kernъ opьttez ozlaң şuzet nuətəmə libo vişt sь jylış, mьj eta sovbьtije ozьn vəlī. Kernъ opьttez askəttə tvorçeskəj vişttezə (aslas olanış, sь gəgər jəz olanış, kьeəm-libo ovsestvennej sovbьtija jylış i s. oz.).

8. Kartıka şərti uz: vištavnъ kartıka jylış da aslьnьs çela-dьslə kernъ vьvoddez da ovovseьnoez (suam: Perov da Venecianov kartınaezis şnimokkez krepostnej kreşşana oləm jylış, Vladimirov da Jarosenko kartınaezis şnimokkez revolucija ozьn ravoçəjjez oləm jylış, Repin, Jegorov, Brodskij da mukəd xudoz-nikkez kartınaezis revolucionnej peşşəm istorija jylış i s. oz.); kuznъ vištavnъ kartına jylış siz, medvь ne vunətnъ nьis i xudozestvennej detallez. Kuznъ vištavnъ, mьj vermis lonъ kartına-as risujtəm ərizod ozьn da mьj vermas lonъ sь vərən. Vələm jylış vişt, kəda vaçkişə kartınaas risujtəm vələ.

9. Slovarnej ızzez. Opredelənnəoz (əpitettez) vьlən uz. Kьeəm ovlə vər—pu pələsən, aslas olan kədən, pu kolıçestvoən, vər vьlas jugьt uşəmən i s. oz. Navludajtnъ kьvvez vьlən, kədna voştəmas mədik znaçennoən. Bьdkod şornıkuzaezə pьrtнь ətik kьv siz, medvь ət şornıkuzaas kьlьs sulalis aslas znaçennoən, a mədas—mədik (perenosnej) znaçennoən. Sravneьnoez vьlən navludajtəm.

Polıtiçeskəj, nauçno texniçeskəj terminnez. Mijan şornıьn nьlən znaçenno.

Kuznъ sostavitnъ opisanno çela-dьslə tədsa muviz uzalan masinaez jylış, privorrez jylış, kədnaən uzalənъ urok kosta i s. o.

10. Ozlaңsa uz delovəj bumagaez sostavlajtəm vьlə (suam, kuznъ sostavitnъ telegramma, giznъ deñeznej perevod, kьeəm-libo neьzьt delo ponda kuznъ giznъ şelsovetə zəjavleьno, kuznъ giznъ nekuz protokol i s. oz.).

11. Velətişlən də velətişşezlən xudozestvennejə viştəşəm (художественное рассказывание).

Grammatika da sь şərti gizbьnъ velətçəm.

1. Povtoritnъ şornıkuza jylış ozьk velətəmsə.

2. Viştəşən, juaşən da gorətan şornıkuzaez. Nьlən intonaci-ja da puntuacija (sь vezşəm da passez teçləm).

3. Povtoritnъ kuz şornikuza jъliş 3-ät klassъn velätämsä. Tädşaşnъ vezärtätiş kъvvezkät, kädna jitşanъ vezärtätiş kъvvezkät-zä (suam: Mijan kolhoz pomalis arşa kәzәm. Mi vetlimә podavәditan fermaә). Tәdnъ, sto eteәm kuz şornikuzaes kolәнъ, medbъ dumasә (mъşlşә) vištavnъ paşkыtzьka.

4. Әlementarnәj (praktičeskәj) tädşaşәm şornikuzaezән, kәdnalән vezärtasъs eәktan. Eәktan formaa glagol.

5. Әlementarnәj (praktičeskәj) tädşaşәm kitәstan kъvkät. Sълән znaçenņo da şornjә pыrtәm.

6. Şornikuzaez, kәdnalән ñe әtik jurakъv, livo ñe әtik viştas, livo ñe әtik vezärtätiş kъv.

Kuznъ vъrazitelnәja lъddәtnъ seeәm şornikuzaesә da suvtәtlnъ zapjatәjjez odnorodnәj kъvves kolasъn, kәr nija avu jitәmaş jitәtkълән. Zapjatәj **a**, **no** jitәtkъvvez oзын. Kъk toçka şornikuzaъn kъvvez pereçislenņo oзын da seeәm kъktoçkaa şornikuzaә lъddәtnъ kuzәm (suam: Vәrәn vъdmәnъ to kъeәm puez: kәzzez, ñvvez, pozummez, kъzzez. Mijan juъn emәş çeriez: loşsez, jezzез, jokъssez, sukaez).

7. Praktičeskәj medozza (әlementarnәj) tädşaşәm sloznәj şornikuzakät (kъk prostәj şornikuza jitnъ әtik pomalәm sloznәj şornikuzaә).

8. Praktičeskәj tädşaşәm veşkыt şornjән.

9. Povtoritnъ emanim jъliş 3-ät klassъn velätämsä.

Asalana emanimmezkät tädşaşәm. Mәdpәlәs kъvarkmәtan kъvjъvvez **ka** (zonka),— **iş** (gәriş),— **as** (vәras),— **әs** (purtәs),— **әt** (gizәt),— **әm** (jukәm),— **an** (şojan),— **a** (kuza) kъvjъvvez-пыr.

10. Povtoritnъ ñimtan jъliş 3-ät klassъn velätämsä.

Ñimtanlән kъvarkmәtan kъvjъvvez:—**a** (kәmkәta);—**sa** (vәrsa, Levinsa, Oşььsa);—**tәm** (şintәm, bәztәm);—**şa** (tәvşa, aşьvşa);—**әş** (viәş, dәgәdәş); roç kъliş pыrәm kъvjъvvez:—**nәj** (çugunnәj);—**ovәj** (katalovәj);—**skәj** (sovetskәj);—**ik** (lazьtik);—**ьnik** (ramьnik).

11. Povtoritnъ morta ñimveztassez jъliş 3-ät klassъn velätämsä.

Tädşaşәm ñimveztassezkät: bertana, asalana, inәdәtana, juaşan, jitlaliş, tәdmәtana, tәdtәmtana da pъkşana.

12. Şornikuzaъn jansәtnъ kъvvez, kädna mъççalәнъ predmetliş kolıçestvoa livo şәrbәra lъd.

Kolıçestvoa da şәrbәra lъdanimkät tädşaşәm.

13. Әtnasa kolıçestvoa lъdanim da emanimkät vezlaşәm.

Asalan kъvjъvvezkät vezlaşәm.

Kъz kolә giznъ kolıçestvoa lъdanimmez.

Şәrbәra lъdanimmez da nълән vezlaşәm.

Drova lъdanimmez.

14. Nareçijekät tädşaşәm: kada, kerәtan da ina nareçijeez. Ordçәtan ştepenә nareçijeez.

Glagoliş arkmәm kada nareçijeezlән asalan kъvjъvvez: **şam**, **nam**, **kam**.

15. Jitәtkъvvez. Şornikuzaъn nълән rol.

16. Şornikostkъv. Passez setән: zapjatәj, tire, gorәtan pas.

17. Unavuza torjakъvvez: RIK, CIK, MTS i s. oз.

Şorņikuza da sълn sostav.

Şorņikuza jълiş tədsaşəm. Viştaşan, juaşan da gorətan şorņikuzaez; nълn intonacija. Točka, juaşan da gorətan pas şorņikuza vəгн.

Jurakъv da viştas. Nълn rol şorņikuzaъn. Vezərtətiş kъvvez. Nълn rol şorņikuzaъn, jurakъvkət da viştaskət vezərtasən jitsəm. Juaşannez şərti kuznъ azъnъ şorņikuzaъn kъvvez kolasъn vezərtasa jitsəm. Kuznъ torjətlъnъ şorņikuzaiş kъvvesə torjən (paraезən), kədna ətamədkət jitsənъ vezərtasən.

Мъj şorņikuzaъn suşə veşkətlanən. Veşkətlis kъv, veşkətlan kъv. Мъj suşə kъvvez kolasə ləşaləmən. Şorņikuza torrez. Jura-kъv da viştas—juralis kъvvez. Vezərtətiş kъvvez—mukəd kъvvez. Зенът şorņikuza. Kuz şorņikuza. Тъra da ңetъra şorņikuzaez.

Зенътika tədsaşnъ sloznəj şorņikuzakət.

Şorņikuzaъn kъv. Logiceskəj livo vezərtasə gorəna suəm. Lъddətikə kuznъ golosən mъccavnъ logiceskəj suəmsə. Torjakъvlən ңe ətik vezərtas. Kontekst şərti torjakъvlən toçnəj vezərtas. Torjakъvlən veşkът da vuzana (perenosnəj) vezərtas. Şinoңimmez jълiş tədsaşəm. Kuznъ niјə tədmavnъ da pьrtnъ şorņikuzaə (kuznъ viznъ niјə).

Viştastəm da suşana şorņikuzaez.

С ь d a в u k v a. Şorņitan organnez. Къз arkmə сь. Тъrgora сьez da тьrgortəm сьez. Зъngora сь j (jot). Роç кълis вош-тəm с, f da x сьez da vukvaez jълiş. Тьrgortəm сьez kolasiş ңевът сьez da çorът сьez (gozjən: d—d; l—l; ş—s; ң—ң... i s. oз.). Тьrgortəm сьez kolasiş gora сьez da guşa сьez (в—p, d—t, g—k, v—f... i s. oз.). Afrikattez (jitsəm сьez): с, е, ç, з da з. Slog. Сь. Slog soгməm jълiş pravilo. Gorəna suəm slog.

М ъ j i ş t o r j a k ъ l ъ s t e ç ə m a. Дьnvuz (основа) da кьvjъv (окончание).

Кьvvuz (корень), torjakъvoz (приставка), suffiks.

Pettəm dьnvuz (непроизводная основа); petəm dьnvuz (производная основа).

Vil torjakъvvez arkməm jълiş: a) vazъn-ңi роç кълis komi кьlə pьгəm kъvvez: kreşşanin, kəzain, kosa, ponar... i muk.; revolucijaəz seeəm роç kъvvez: starsina, straznik... i muk.; в) revolucija vəгн: sovet, voļsevik, udarnik, revolucija, socializm, kulak, burzuj i muk.; c) as torjakъvzeiş kьvjъvvez-pьr vil kъvvez: velətiş, juralis, vьdmas, viştas, juaşan, masiңizirujtəm... i muk.

Ətkavuzа da unavuzа kъvvez:

1. Ətkavuzа—şin, jur, va, bi, gərd, kьk...

2. Unavuzа—jurşi, şinkьm, şədkaj...

3. a) kədna loəmaş kьnъmkə kьvlənsa medozza сьeziş (rik,

CIK...);

в) kədna arkməmaş kъvvezlənsa medozza сь ңimmezis (SSSR, MTS...);

c) kədna arkməmas kəvvezlənса medozza kəvtorreziš (**Okrispolkom, Sovnarkom...**);

ç) bədsа kəliš da medozza kəvtorreziš (**štengazeta, šelsovet...**);

Kəz gizənь unavuzа torjakəvvez. Bəyt bukva unavuzа kəvvezьn.

V da L gizən jəliš:

a) komi torjakəvvez koqečьn (**kəv, nəv, uzav...**);

b) komi torjakəvvez səgьn tьrgortən sьez oзыn (**keravнь, kəvza, nəvšaң...**);

c) komi torjakəvvez səgьn tьrgora sьez oзыn (**kьlən, nəlьs, uzala...**);

ç) j (jot) sь oзыn (**novja, šivjat ..**);

e) ez, et, es oзыn (**kəvvez, vəvvet, kəgəvves...**);

d) l bukva komi torjakəvvez ena kəvvuzzezaң pondətikə: **lav, lavič, lazьt, laңt, lez, lok, lьš... i muk.**

Kəbən kəvvez oz šurə ozza praviloez uvta (**internacional, kolxoz, sovet... i muk**); nimməz da familləoz (**Moskva, Kusva, Kудьмова, Zubova, Kaganovič...**).

Sь ezlən əsən: kəzin, no ne „kəzinali“, a kəznali; vošta, no **voš**, a ne „**vošt**“; ošta, no **oš**, a ne „**ošt**“; uzalьsta, **uzalьs**, a ne „**uzalьst**“... i s. oз.

Torjakəvvez jəliš, kədna oz šurə „sьezlən əsən“ pravilo uvta, a gizənь siз, kəz kьlə: **ovlašt, sjezd, kommunist, vlašt, oktavrskəj... i s. oз.**

Sodtišana sь eз: **šin—šinmə (sodə m); eak—eakjav-нь (sodə j); kor, poz—korja, pozjas (sodə j)...** i s. oз.

A skodələn pravilo.

Mukəd torjakəvvez gizən jəliš (kə oz poz tədнь torjakьlьsiš kəvvuzsə—**əзьnь, kołčьnь, mьččavнь...** i s. oз.).

Kəvvez: **kəin, kuim, vait, pəim** gizən jəliš.

E m a ŋ i m. Mьj sušə emənimən. Mьj mi suamə emənimnas. Emənimlən juəşannez. Emənimlən unalьd. Unalьd mьččalan kəvjəvvez **ez** da **tez**. Emənim vezanaləm: 17 vezan da nələn juəşannez; emənim vezanaləm ətkalьdьn i unalьdьn. Asalana emənimmez. Asalan kəvjəvvez: ətkalьdьn **ə, ьt, ьs**; unalьdьn **ньm, ньt, ньs**. Asalan kəvjьla emənim vezanaləm: 1) ətkalьda emənim (kə asalan kəvjьv ətkalьdьn, kə asalan kəvjьv unalьdьn); 2) unalьda emənim (kə asalan kəvjьv ətkalьdьn, kə asalan kəvjьv unalьdьn). Kəz asalan kəvjьla emənimmez šizim vezanьn vezana-sənь mədkodzьka.

Mьjən ovlə emənim šornikuzaьn. Emənimmezlən kəvarkmətan kəvjəvvez: 1) ətpələs—učətsətan **ok**, radejtan **iңəj**, uməltan **zug**; ətlaəşəmməz—**ok** da **zug**, **zug** da **iңəj**; 2) mədpələs—**kə, iš,—as,—əs,—ət,—əm,—an,—a**.

Kəvjəvvez-пыr arkmən emənimmez vezanaləm jəliš.

K ь v v ə r. Mьj sušə kəvbəgən. Vəzlaštən kəvbərrəz: **kod, moz, ŋoz, uvja, šərti, poniš, šərna...** i muk; vəzlašana kəvbəg-

rez: **вэрын, дорын, сажын, роньн, рьекын, дыньн, вьлєн...** i muk. Kər kəvvərrez verməñ ləñ ašñs emañimmezəñ (suam: Ju **дорын** sulalə kerku. **Dorьs** juləñ krut). Vezan kəvjəvvəz da morta asalan kəvjəvvəz emañimiš arkməñ kəvvərrezəñ (suam: Bv **paš-taanyñ** pižə uz. Ləjəmyš vər **sajəz** kyləñ). Kəz kəvvərrez giz-šəñ mukəd kəvvezkət. Kəz gizšə-**пыr** kəvvər.

Ñ i m t a n. Məj sušə ñimtanəñ. Məj loə tədcaññiməñ. Ñimtanlən juaşan. Ñimtanlən šornikuzaññ jitsəñ. Ñimtan da emañim. (Suam: Me aži **məs** šur. **Məs** juə vedrais). Ñimtan vezlašəñ jylis. Bəda da kačestvo myččalan—**əš** kəvjəv.

Ñimtanlən ordčətan štepenəz: šərat štepen, ызыцьк štepen, medьыт štepen. Məj nija myččaləñ. Šərvi loəñ štepen—**əv** kəvjəbləñ (umələv, kužəv...).

Kəz gizšəñ kəvjəvvəz **zyb**, **əv** da torjakəvoz **med**.

Ñimtanəz, kədna oz boštə ordčətan štepenə kəvjəv-vesə.

Ñimtanlən kəvarkmətan kəvjəvvəz: emətan kəvjəv—**a**; ina kəvjəv—**sa**; emtəñ kəvjəv—**təñ**; kada kəvjəv—**ša**. Kəvjəv—**əš** (emañim vuz berdə suvlətəñ vəryn arkmə vil kəv: **vi-əš**, **gos-əš**, **dəgəd-əš...** i s. ož.); juaşan syləñ (myjəš?) Roč kəlis pərtəñ kəvjəvvəz:—**nəj** da **əvəj**,—**skəj**,—**kəj** (suam: **čugunnəj**, **kataləvəj**, **balʹijskəj**, **sovetskəj...** i s. ož.).

Kək komi kəvjəv: **ik** da **ьnik**. Kəz ena kəvjəvves gizšəñ ñimtankət. Məjəñ ovlə ñimtan šornikuzañ.

L ь d a ñ i m. Məj sušə lədañiməñ. Kolicestvoa da porjadkovəj lədañimmez. Nyləñ juaşannez. Ətnasa kolicestvoa lədañim vezanaləñ. Asalan kəvjəvvəzkət vezlašəñ. Kolicestvoa lədañim emañimkət vezanaləñ. Asalan kəvjəvvəzkət vezlašəñ. Kəz kolə gizñ kolicestvoa lədañimmez. Porjadkovəj lədañimmez, məj nija myččaləñ. Porjadkovəj lədañimmez ləñ vezlašəñ. Mukəd lədañimmez: a) mor ta lədañim; b) jukalana lədañimmez; c) drova lədañimmez. Məjəñ ovləñ lədañimmes šornikuzañ.

Ñ i m v e z t a s. Məj sušə ñimveztasəñ. Mukəd šornitorres šərti mylə ñimveztasses abu pyr ətik vezərtasaəš. Ñimveztassez: morta, vertana, asalana, indətana, juaşana, jitalis, tədmətana, təd-təmtana da pyršana. Ñimveztassez vezanaləñ.

Məjəñ ovləñ ñimveztassez šornikuzañ.

G l a g o l. Məj sušə glagoləñ. Glagolləñ kaddez. Glagolləñ mortaez. Glagolləñ ləddez. Tədmətantəñ glagol (infinitiv), syləñ juaşan da kəvjəvvəz. Məjəñ ovləñ šornikuzañ əñña kada, čulaləñ kada da loəñ kada glagollez. Məjəñ vermə pyrñ šornikuzaə tədmətantəñ glagol. Vuzan glagollez da vuzantəñ glagollez.

Morta šərti, ləd šərti da kaddez šərti glagol vezlaləñ.

Knigakət uz.

Kuzñ orientirujtčəñ knigañ (titulnəj list, pyrəkəš (oglav-ləññ), kəvoz (predislovije), pərtas (vvedenije), knigaləñ torrez da gla'aez, vьdkod sriřtləñ da snoskaezləñ značəññ).

Tekstis kuznъ аззънъ да jansætнъ съ verdis glavnəj mestae-sə. Kuznъ gizнъ prostəj plan. Kuzнъ uzavнъ slovarən (siž-zə i orfografičeskəjən). Viļ kəvvez vьlə, kədнə ožzьk velətčissēs ez tədə, gizнъ slovar.

Ustnəj da gizzana šornī zorətəm.

Kuzнъ zendətnъ libo paškətnъ (rasprostrānitнъ) tekst, kuzнъ mədkodšətnъ plan i s. ož. Velətčissəzlən askəttə (samostojaťelnəj) gizzana uzzez: vištāšan (povestvovəťelnəj) uzzez velətčissəzlən as olanis, libo aslanьs klass olanis, skola olanis (suam, gizнъ višt əkskuršija jьlis, kəda vəli prirodaə libo proizvodstvoə), libo gizнъ temaez vьlə, kədнə jitsəнъ ləddəttəm kņigaezktə. Kuzнъ gizнъ raspiska, zajavlenno, kuzнъ gizнъ deņeznəj perevod vьlə blank.

KVAŦƏT KLASS.

1. Povtoritнъ glagol jьlis 5-ət klassьn veləttəmsə (glagollən kaddez. Glagollən mortaez. Glagollən ləddez). Tədmətantəm glagol, (infinitiv), sьlən juāšan da kьvjьvvez. Šornikužən ənnə kada, čulələm kada da loan kada glagollez. Šornikužən tədmətantəm glagol. Vuzan glagollez da vuzantəm glagollez. Morta šərti, ləđ šərti da kaddez šərti glagol vezlaləm.

Mortatəm glagollez (pemdə, jugdə, gьmalə, sogəttə... i s. ož.).

Otsalan glagollez da nьlən vezlašəm.

Suškisan glagollez da nьlən vezlašəm.

Glagol **em** da sьlən vezlašəm.

Əəktan formaa glagol da sьlən vezlašəm.

Mədan formaa glagol da sьlən vezlašəm.

Kər šornikužə voššəнъ mədan da əəktan formaa glagollez:
a) əəktan formaa glagol pьrə mədan formaa vezərtasən; b) mədan formaa glagol pьrə əəktan formaa vezərtasən.

Glagollezlən kьvarkmətan kьvjьvvez: čintan—**ьs**, unapəla — **ьvl**, ətzduka—**l**, kerətan—**ət**, vertan—**š-č**, orətan—**əkt**, vuzan—**ət**, **t**, kužətan—**av** (al).

Kьvjьvvez, kədнə-pьr qimis arkməнъ glagollez: **t**, **d**, **z**, **av**, **as**, **ət**.

Glagollez šornitorrezə pərtəm kьvjьvvez-pьr: **iš**, **əm**, **an**, **as**, (giziš, orsəm, orsan, verdas).

Glagol dьnvuz verdьn **təm** kьvjьv (kər glagolis arkmə nimtan—**ləddəttəm** kņiga; **pьrəttəm** kuran); glagol dьnvuz verdьn **təg** kьvjьv (kər glagolis arkmə narečije—**garjьtəg**, **ləšəttəg**...).

G l a g o l i š q i m t a n n e z. Kьz arkməнъ glagolis nimtannez. Vuztəm glagolis nimtannez. Vuzan da emtəm glagolis nimtannez.

Narečije. Mьj sušə narečijeən. Kada narečijeez da nьlən juāšan. Asalan kьvjьvvez **zam**, **nam**, **kam** da nьlən vezlašəm (mortaez da ləddez šərti). Kerətan narečijeez da nьlən juāšannez. Ina narečijeez da nьlən juāšan. Ordčətan štepenə narečijeez. Kьz gizzəнъ narečijeez da mьjən niža ovləнъ šornikužən.

Jitətkəv. Məj suşə jitətkələn. Zapjatəj jitətkəvvez koləsən. Zapjatəj a, no, med, medəb, kəz jitətkəvvez ozyñ. Jitətkəvvez da, kər sija vezə i, kər sija vezə no.

Kəz jitətkəvvez gizsəñ şornikuzañ.

Kəvtor. Məj seeəm kəvtor da kəeəm sylan roj şornikuzañ. Kəz gizsəñ kəvtorrez.

Şornikostkəv. Məj suşə şornikostkələn. Kəz gizsəñ şornikostkəvvez. Kəeəm şornitorrez arkməñ şornikostkəliş. Mədpəv povtoritnə vədəs, məj velətam şornikuza jəliş, jurakəv da viştas jəliş. Kəeəm şornitorən ovlə jurakəv (emanimən, lədanimən, nimveztasən). Kəeəm şornitorrezən ovlə viştas (emanimən, nimitanən, lədanimən, nimveztasən, gləgolən). Kəeəm şornitorən ovləñ vezərtətiş kəvvez. Prilozeñije da defis sə verdən.

Sloznəj şornikuzaez. Zəñt da kuz (rasprostranəñ) şornikuzaez. Morta da mortatəm şornikuzaez (личные и безличные). Viştas jəliş mortatəm şornikuzañ. Viştastəm da suşana şornikuzaez.

Şornikuza lən odnorodnəj çlennez.

Ne ətik jurakəla şornikuza, ne ətik viştasa şornikuza, ne ətik vezərtətiş kəla şornikuza. Odnorodnəj çlennez dərñi jitətkəvvez. Odnorodnəj çlennez dərñi zapjatəj. Odnorodnəj çlennez dərñi ətlaətiş kəv (обобщающее слово). Kəktočka da tire ətlaətiş kəv dərñi. Pozana slucaj, kər kəvvez vərjəm ozyñ (pereçislenno ozyñ) vermas lonə i ətlaətiş kəvtəg kəktočka—em-kə eta ponda kolan intonacija.

Knigakət uz.

Velavñ navəkkezə gizñ konspekttez.

Ustnəj da gizsana şorñi.

Velətişşezlən askəttə gizsana uzzez. Opisatəlnəj xarakterə uzzez: masina jəliş opisañnokət eəe kuzñ gizñ proizvodstvo jəliş opisañno, priborrez livo kolxoznəj inventar jəliş opisañno as şinəñ vizətamşan livo knigaış ləddətam şərti.

Kəvlən izobrazitəlnəj sredstvaez (əpitiştez, metaforaez da sravneñqez). Kuzñ niñən polzujtəñ. Ozlañ luətnə uz slovar vəlyñ. Pondətnə sostavljatñ slovar nauçno-texniçeskəj da poli-tiçeskəj terminnez vəla.

KOMI LİTERATURA PROGRAMMA.

Kuimət klass.

Skazkiez (komi folklor).

Puskin — Çerialiş da çeriok jəliş skazki

— „ — Saltan car jəliş skazki

— „ — Təvşa rət (kəvbür)

— „ — Təvşa tuj (kəvbür)

Kрылов — Kəin da turi (başqa)
 — „ — Zerkala da ovezjana (başqa)
 — „ — Slon da Moška (başqa)
Nekrasov — General Topıbgın (kəvbur)
 — „ — Mazaj ded da kəçsez (kəvbur)
Çexov — Kastanka (vişt)
Koroļenko — Xoloppezlən çelad da varinlən kəçannez (vişt)
M-Şibirjak — Studonəj ju vьln təvjəm (vişt)
L. Tolstoj — Kavkazskəj plennik (vişt)
L. Kaşil — Ъ plas vьln (vişt)
Majakovskij — Boştam vil vintovkaez
V. Inber — Vit oj da lun.
Uljanova — İljiçlən çeladşa da velətçan gəddez
Stalinlə pişmois (otrəvokkez)
Lixaçov — Uçətik udarnikkez (vişt)
 — „ — Otir kolasə (vişt)
 — „ — Sedis (vişt)
 — „ — Soşse kuza (kəvbur)
Karavajev — Uzalış pijannez (kəvbur)
 — „ — Skolaьn radio
 — „ — Koçokkez vьln
 N o l ə t k l a s s.
Skazkiez (komi folklor).
Kрылов — Kreşşanin da vatrak (başqa)
 — „ — Kьk वोчка (başqa)
Puskin — Pop jьliş da sь strošnəj Balda jьliş sişt
 — „ — Ar (kəvbur)
 — „ — Təv (kəvbur)
Nekrasov — Derevenskəj kulak (kəvbur)
 — „ — Kreşşanskəj çelad
Çexov — Vaňka (vişt)
Andrejev — — Petka — daçaьn
V. Gjuго — Gavros (vişt)
M. Gorkij — Pepe (vişt)
 — „ — Maj I lun (vişt)
 — „ — Arxip ded da Loňka (vişt)
D. Bednьj — Sovetskəj časovəj
 — „ — Gərdarmejeclən çeşt (kəvbur)
Novd. Vittor — Çuzi vьdmi (kəvbur)
Lixaçov — Gərd partizan (kəvbur)
 — „ — Postat dorьn (vişt)
 — „ — Kulak Karpun (Ikotais)
 — „ — Makar (Ikotais)
 — „ — Mjud (kəvbur)
Karavajev — Udarņikkezlən mars (kəvbur)
 — „ — Ozlañə iqkaez (kəvbur)
 — „ — Sturmən (kəvbur)
Vaşil Mikov — Maj I lun (kəvbur)

Vašil Mikov — Kaga onməştan şylankv
Nikiťin — Tь beregьn asьv
Љixačov — „Menam zon“ romanış tor (Miroslən çeladşa kəd)
Kvitko — Vorosilovlə pişmo
 Staxanovec Anfalov
 Staľinlə pişmo (otrьvokkez Petuxova da Mozajeva jьliş)

V i t ət k l a s s .

Folklor: 8ьr da keңa
 Ivan durak
 Kəkə goriťem şera vasək kəkiңej
 Proso kəzimə
 Basək nyvka
 Poslovicaez, zagadkaez, pogovorkaez da çastuskaez
Gorkij — Dədə kerkuьn (gl. II).
Puskin — Dub lukomorjo dьn zelənəj
 — „ — Uzņik
 — „ — Šteңka Razin jьliş şylankv
 — „ — Kьmər (туча)
 — „ — Təvşa asьv
 — „ — Dubrovskij (otrьvok)
Krylov — Kəin da zəl (başna)
 — „ — Kvarťet (başna)
Nekrasov — Vunəťem derevņa
 — „ — Soldatskəj mam Ərin
 — „ — Gərd nьra moroz
D. Bednəj — Masiş (başna)
 — „ — Ninkəm da sapog (başna)
Љixačov — Çuzaninə şeralə (kьvbur)
 — „ — Mezatəm ьv dorьn (kьvbur)
 — „ — Əgruң (kьvbur)
 — „ — Peļəs sajsaң (višť)
 — „ — Gərd dərəpəs (višť)
 — „ — Porşpijan (višť)
 — „ — Stalnəj vəv vьlьn (višť)
Vašil Mikov — Dona vьd čas (kьvbur)
 — „ — Bekişaninьn (kьvbur)
 — „ — Şylankylən munam uzə (kьvbur)
 — „ — Traktoristkalən şylankv (kьvbur)
 — „ — Kolxoznəj agitatorrez
Karavajev — Udarnəj brigada (kьvbur)
 — „ — Boļsevistskəj vər kьləťem (kьvbur)
 — „ — Kolxoznəj ьv (kьvbur)
 — „ — Pişmo (kьvbur)
Novd. Vittor — Puťovka (kьvbur)
 — „ — Stancija Sьktьvdьnkar (kьvbur)
 — „ — Gubernəťem gubernator (kьvbur)
Ѓima-Veң — Ker pəřəťem (višť)

Тума-Вең — Ker kylätäm (višt)
Ordenonoskaez jylış
Traktoristtez staxanovecsez jylış

K v a t ə t k l a s s .

Џиҗаҗов — Ikota (višt)
— „ — Jorttezlə (kьvbur)
— „ — Kьvvez vər gerojjezlə (kьvbur)
— „ — Gorālə vər (kьvbur)
Vašıl Mikov — Udarnəja uz verdə (kьvbur)
— „ — Kolchoznəj ьv (kьvbur)
— „ — Majəzokkez (višt)
— „ — Tulьs zorižaşə (kьvbur)
Karavaev — Samolot (kьvbur)
— „ — Komsomol'skəj (kьvbur)
— „ — Prezrennəj vrag (kьvbur)
— „ — Tulьs bol'sevistskəj (kьvbur)
ՈԲԺ. Vittor — Medo33a borozda (kьvbur)
— „ — Kər gьmalis vojna
Izjur-Ivan — Vaşej ded kəsje jəktьnь
Тима-Вең — Tripan Vaş (višt)

Ş i z i m ə t k l a s s .

Џиҗаҗов — Vil tujət (višt)
— „ — Menam zon (otrьvok)
— „ — Kvat von (poəma)
Karavajev — Me talun rad (kьvbur)
— „ — Zakaz (kьvbur)
Vašıl Mikov — Otvet
— „ — Radošt praznik (višt)
— „ — Vərkət şorņi (kьvbur)
ՈԲԺ. Vittor — Šondi petikə zoriž koşmis (drama)
Izjur-Ivan — Bajkovəj sal
Тима-Вең — Ətik daskuim million (višt)
Staļinlə pişmo (bьdsən)

SƏSTƏMA GIZƏM.

VEZƏRTƏTAN GIZƏT.

Medo33a klassьn səstəma gizsəmə velətcəm.

I. Gizsikə osnovnəj prijommezlən znaçen-
ņo: pukaləm, çunnezlən pravilnəja vetləm,
kilən vetləmi s. o3.

Gizsikə velətcətən medbzyt pravilo loə — pravilnəja pukav-
nə velətcislə da velavnə çunqezən da kiən uzalan texnikə. Ko-
mi alfavitn i roč alfavitn bukvaes teçəmaş ne una əlementteziş.
Velətəmaş-kə ena bukva əlementtes siz, sto velətiş veimas niyə giznə
poçti mexaniceskəja, to sek seeəm gizəmən sələn burşalənb pra-
vilnəja gizsəm navbkkəz. Medbə gizəməs sogmis koknita ləddəta-
na da səstəm — etə ponda praviloez to kbeəməş: a) medbə buk-
vaezas strixxes vəlisə parallelnəjaş da v) nə koləsən medbə ko-
lasses vəlisə ətəzdaəş. Etəz gizsənb navbkkəs əkşənb toko
sek, kər tusa pukalə pravilnəja i ki da çunqez vetlənb ritmiç-
nəja.

II. G i z s ы н ь v e l ə t ç a n p r a v i l o e z .

Esə gizsənb velətcəm ozyən velətişlə kolə vištavnə çələdyslə
əlementarnəj praviloez, kədnə kolə gizsikə tırtnə.

1. Bə d pələs gizsana uzzez dırni gizişylən kokkəs medbə
çorəta kokpədəs paştanas kujlisə 303 vylən libo pəzan (parta) tas
vylən.

2. Tusa kolə viznə veşkəta, morosən pəzan pəv verdə nyrəş-
sənb oz kov (kolə, medbə tusa da pəzan koləsən vəli 5 sm).

3. Jur kolə qevna məkərtəsnə pəzanlaqə, medbə koknita
əzzəmən pozis ləddətnə gizəmsə. Pukavnə kolə siz, medbə şinneş
dınşan pero kəneçəzzis vəli ne jeeəzək 25—30 santimetrə. Səşşə
kolə pər şləditnə, medbə jur vizşis veşkəta, a kəzalan-kə, sto sija
unaəv məkərtəcis libo pəliqtəcis vokə — sek-zə kolə veşkətnə.

4. Gyrəəz gizişlən medbə ez kujlə pəzan vylas, no qevnoç-
ka petisə pəzan dərşis, a gizişs tusa bərdşan vəlisə ki pašta
yləna.

5. Pero-ruçka vizşə kuim çunən: ызытən, ozişən da sərətən.
Kuimnan çunəş vizşənb spokojnəja, qevnoçka kəstəstəmən; med-
bə nija ez mьzə gizsikə — pero-ruçkasə oz kov ызытəmən
viznə.

Oziş çun kujlə ruçka vevdəras, sərətəş — vizşlə sija veşkə-
laşan, a ызытəş — sulğalaşan; koləm kьk çunəş — nımtəm da
çal, loənb ki lapalən oporaən; nija toko qevna pavkalənb vumaga
bərdə da koknita ыskəvtənb sь vylət. Kolə, medbə ruçka kəneçəş
vəli veşkə pəlpon veştənb.

6. Tətrə d puktişşə gizişsəş moros sər veştə siz, medbə veş-
kə pələsəş vəli qevna vylənzək sulğa pələşşə.

III. К ь е е м а ş k o л ə н ь m e d o з z a u z z e z (u p r a z-
н e н d o e z) d a н ь л ə n z n a ç e н n o g i z s a n t e x н и k a
o z l a n m u n ə m p o n d a .

Gizəməslən processəş loə to mьjənb: bukvaezlən strixxəz
gizsənb ruçkasə viziş çunqez kəstaşəmşan da veşkətləməşan; vizş
nuətsə ki lapalən da pəlponozlən munəməşan, kəda nyrəşşə çal
vylə da nımtəm çun vylə; vizş nuətsə sulğalaşan veşkə vylə. Bədəs
ena prijommes qemьmida abu şəkətsə, no çələdys nə bərdə vela-
lənb şəkəta, a unəzəksə sek ovlə şəkətzək, kər gizəmə velətcəm-
sə pəndətnə veşkəta bukvaez gizəməşan.

Etalēn pričinašs loā sььn, sto čeladьslā atkosta kolā vermь-
nь una šakьttesā: šleđitnь as tusa položenno šarьn, tetrad polo-
ženno šarьn, ručka vizām šarьn, čunnez uzalēm šarьn, kilapa
da pelponoz uzalēm šarьn, i sьkosta-zā novjētnь-giznь bukvaesliš
tēdtēm formasā. Bukvasā gizām oзыn uprazneņņoezšān pondātčā-
mьs unaēn kokņētā velētčisьsliš uzsā da otsalā velavnь pravilņaja
da jatņaja gizām počerkā. (Uprazneņņoezliš šaršān-bāršān mu-
nēmšā vizēt programmāis).

Enā uprazneņņoesā kolā to kьz nuētnь: a) velētis vištālā, kьēam
uz āni pondas munnь da mьj ponda sija kolā; b) acьs velētisьs
mьččalā, kьz ātamād bāršān uzalēnь (vārēnь) čunnez, kilapa da
pelponoz, kādna dvizeņņoes kolēnь eta uz ponda; c) velētčisьsezlēn
āddān zagāna gizām, kāda kolā sь ponda, medьь nija vezār-
tisā kilis pravilņaja vārēmsā; č) velētislā mьččavlnь, kin mьj ņe
siz pondas kernь da d) lēddētēm uvā velētčisьsež velētčānь giznь.

Seeām uprazneņņoesā kolā kerlnь ņe sek toko, kār pondāt-
čānь gizšān medozza prijommez verdā, no medozza klassān ve-
lētčām eāe, a siz-zā i mād klassas velētčikā. Ena uprazneņņoes
loānь bur gimnaštikaēn čunnez ponda. Bьd urok vьln gizšām
oзыn medozza uprazneņņoezlā šetšā kadьs ņe unazьk 5 mi-
nutaša.

IV. K l a s s ь n b u k v a e z d a k ь v v e z g i z ā m.

Bukvaez da kьvvez gizāmsā kolā čulētнь sь šartēt, kьz nь-
lān šaršān-bāršān velētāmьs munā gramotaā velētčān urokkez vь-
ln. No medьь bukvaeslān formašs sogmis pravilņaj, velētislā čelā-
dьskāt naglādņaja da bura kolā šorņitнь, kьz gizsā velētan bukvašs,
kьēam torrezis sija loām, mьj gizsā ožlān, mьj gizsā sьvārьn, kьšān
kolā pondātнь, kьtān koņčitнь, kьz ātik strix jitнь mādikkāt, kьz
ātik bukva jitнь mādikkāt i siz oз. Velētisьslā, bukvašliš torja
ālementtesā, bukvaesā da kьvvesā gizām jьliš vištavlikā, kolā bьdās
nija gьriša da jatņaja giznь klassņaj doska vьln melēn.

Mьččalam primernaj plan bukva da kьv gizām velētām jьliš:
a) velētan kьvsā velētis gizā doska vьlā; b) torjētlā etā kьvsā
bukvaez vьlā da gizlā nija doska vьlā; c) bьd bukvasā torjētlā sь
ālementtez vьlā da gizlā nija doska vьlā; č) jansētā nija ālementte-
sā da bukvaesā, kādnališ gizāmsā velētčisьses eznā velētā; e) čē-
lādьs oškālš oškālā uprazņajtčānь gizānь enā ālementtesā da
bukvaesā. Čelādьs gizānь bukvašliš ālementtesā da kьvsā, velē-
tisьs tetraddezis veškētlā individualņaj ošьbkaesā. Veškētlām bā-
rьn čelād gizānь esā ātik viz.

Torja ālementtesā da bukvaesā gizāmas oz kov una kadsā
čulētнь, kolā giznь ņedьr — šarētān vištavnь ņe unazьk 3 vizša
bьd uprazneņņo vьlā. A ožlān, kār navьk loas burzьk, seeām up-
razneņņoezliš lēdsā kolā čintнь, medьь pozis srazu pondьnь giz-
nь kьvvez.

Pondātčāmšān ālementtesā, bukvaesā da kьvvesā velētčisьse-
lā kolā giznь zagāna, a sьvārьn, kьz gizaņ prijommes pravilņaja
nija giznь loasā burzьkāš — požā gizaņ tempsā zagьvь sodьnь.

Mədik klassın səstəma gizəmə velətan üzgez.

Medozza da medbzyt zadaça 2 klassın səstəma gizəmə velətamın — velətny çeladsə pravilnəja giznı ызt (zaglavnəj) bukvaez, burmətny pravilnəja gizzan navykkəsə, mьmda lolsə 1 klassın, da byd vylətçisliş individualnəja kutçisnı ыrətny osьbkaesə, kədnə nija kerəny gizikas da kədna padmətny jatnəja gizəmsə da şəktətny ləddətaməsə.

Osьbkaes vermasə lonı to kьəməş: a) osnovnəj strixxezas avu nazym (nьrystəm) libo əddənəv nьrystəm (ызt nazym); b) ne-ətkьza nьrystəmys (kьzzьka sogməm sərьs libo koneççes); c) osnovnəj strixxes kolasın neətyzdaəş kolasses; ç) əddənəv ьzmi-təm bokkezşan libo əddən paşkьta gizəm; e) ызt i uçət Ç gizikə kuzəva kerəny vəzoksə i sek Ç-ьs vaçkişə G vьlə; d) V bukva gizəny paşkьtəva i sek sija U vьlə vaçkişə; d) kerəny lisnəj gəg-rəsokkez, zavituskaez da kьrəvtəmmez, kədna əstəny bukvaьsliş formasə, a ləddətikə padmətny ləddətaməsə; e) strixxeslən pəli-nyş neətkod libo nija pəliñtçəməş bərլan (sulgalan).

Səstəma gizəmə velətan üzgez pondətçəny gizəmə oзыn upraznenņoezşan, sьvəryn vuzəny əlementtez gizəmə povtorjajtəm vьlə, bukvaez da kьvvez gizəmə vьlə—kьz etə jьliş gizəmə programmaьn (kokñit üzşan şəktьzək üz dьnə) da kьz jansətam ma-terialьs programmaas.

Səstəma gizəmə velətçəmnı kьvvesə kolə bəryny şь şərti, kьəmə bukvaezьn, kədnaiş sogməm kььs, unazьkəş nija əlement-tes, kədna vьlə kolə kernı upraznenņosə etə kadə.

Ətik ətlasa pravilo gizəmə jьliş: pervo velətçişşes gizəny zagəna, a sьvəryn, kər burmasə navykkəz əlementtesə, bukvaesə da kьvvesə gizəmnı—gizzan tьpьys loə şo çozzьk i çozzьk.

Kər çelədyş bura veləlasə giznı uçət i ызt bukvaez bydəs alfavitşis — vuzəny şornikuzaez gizəmə vьlə (jitşəm kьvvez gizəmə vьlə), sьvəryn neьzyt otrьvokkez gizəmə vьlə i s. oz; gizsikə çorьta şleditnı, medbь ызьs munis orfografija praviloez şərti.

Kuimət da ңolət klassezyn gizəmə.

Kuimət da ңolət klassın programmaəv avu suvtətaməş torja urokkez səstəma gizəmə ponda. No velətişlə kolə şleditnı, kьz gizəny çelədyş, mьççavlyny nьliş osьbkaeznьsə da vəşkətlıny nija. Xarakternəj osьbka 3 da 4 klassın çelədlən gizsikə ovlə sija, sto pəliñsə nija kerəny sulğa vьlə i bukvaes ne ətsuvdaəş. Priçinaьs estən sija, sto etə kadə velətçişşes vuzəny kьk viz koləsət gizəməşan ətik viz şərti gizəmə vьlə. Osobəj prijommez etə vuzikə avuəş. Velətişlə kolə şleditnı şь şəryn, medbь çelədyşlən gizəmys vəli ne posnitьk 3 mm-şə i bukvaes vəlisə by ətsuvdaəş, neьzyt pəliñən vəşkьt vьlə—70° gəgər.

PROGRAMMA.

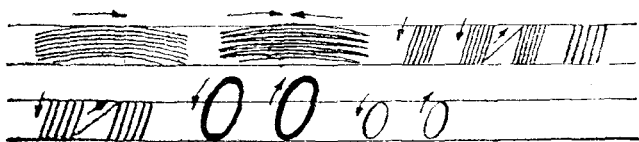
MEDOՅՅԱ KLAS.

1. Gizsəmlən medoՅՅա prijommes 70° pəliṇa poçerkən (vizət: bukvəriş propişsez).

2. Gizsika pravilnəja pukalan navykkəz, pravilnəja tetrad. vizəm, ruçkaən da karandasən pravilnəja uzaləm. Pravilnəja pukaləm, kiezlən da kokkezlən kujləm; çunqezlən uz, a sizə velav-
ն vizն շըռիլա da promokaska.

3. Gizsəm oՅն upraznenņoez sь ponda, medbь pozalisə çunqez da ki, medbь šin velalis tədmavnь upraznenņoliş ʙzdasə: gizն vəsnişik strikhezən dugakod vizəz sulğaşan veşkt vьlə, a siz zə i ətmədərə, medbь setն uz pelponoճlə; kəstavlնь da ɳuzətlնь ʙzbt, oziş da sərət çunqez; trenirujtсьն vəsnişik strikhez gizəmn ətik çunqezən (medbь kilapa ez vər); siz-zə rovnəja ɳьrəstəmən; gizն ovallez veşktlanşan sulga vьlə i sulgalanşan veşkt vьlə vertikalnəj polozenņoьn, pervo ɳьrəstətg, a sьvərn ɳьrəstəmən (ris. № 1).

GIZSƏM OՅՆ UPRAZNEŇŇOEZ.

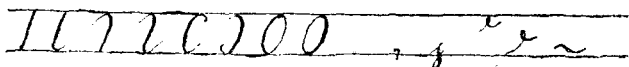

Ris. 1.

4. Velətnь stročnəj (viz kolasa, uçət) bukvaezliş da сыраез-
лиş formasə. Bukvaezlən osnovnəj əlementtez: veşkt paloçka, ulišan gəgrəstəm paloçka, vьlišan da vьlišan i ulišan gəgrəstəm paloçka; çəta-ʙnoval ɳьrəstəmən sulga vьlas; ʙnoval ɳьrəstə-
mən veşkt vьlas; oval.

Bukvaezlən sodəm əlementtez: toçka, zapjatəj, pekləez, gə-
rəddez, volnistəj (vavveza) vizəz (ris. № 2).

STROČNƏJ (VIZ KOLASA) BUKVAEZLƏN ƏLƏMENTTEZ.

Ris. 2

5. Stročnəj (viz kolasa) bukvaezlən medoճճa çukər, kədna loəmaş veşkt paloçkaiş, vьln gəgrəstəm paloçkaiş, uln gəgrəstəm paloçkaiş, vьln i uln: u, i, n, m, p, t, j.

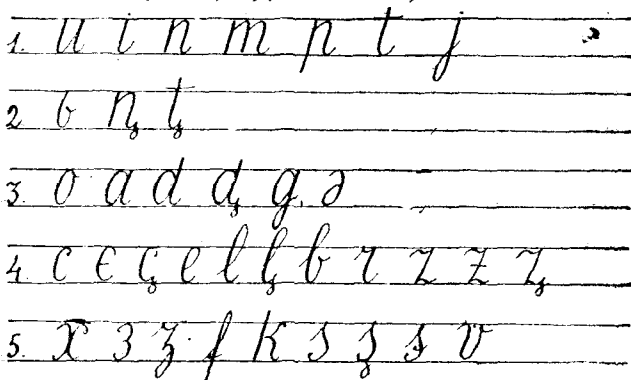
Stročnəj (viz kolasa) bukvaezlən mədik çukər, kədna loəmaş nija-zə strikhezis, no pekləez da gərəddez soddaləməni: ʙ, ɳ, t.

Kuimət çukər stročnəj (viz kolasa) bukvaezlən, kədna loəmaş ovallezis: o, a, d, q, g, ə.

Ոլօտ փկեր սթոփնայ (վիշ կոլաս) ԲՈՂՎԱԷԶԼԵՆ, կէճնա Լօմաս
սւլգա ԶՆՈՎԱԼԼԵԶԻՏ: Ը, Ե, Ը, Ե, Լ, Լ, Բ, Դ, Զ, Զ, Զ.

Վիտօտ փկեր սթոփնայ (վիշ կոլաս) ԲՈՂՎԱԷԶԼԵՆ, կէճնա Լօմաս
ՎԵՏԿՅԵՎՅՏԱ ԶՆՈՎԱԼԼԵԶԻՏ, ՎԵՏԿՅԵ ԴԱ ՏՈՂԳԱՎՅՆՏԱ ԶՆՈՎԱԼԼԵԶԻՏ, կէճ-
նա յԼԼԵՏԵՄԱՏ, ՎՈՂՆԻՏԵՅ (ՎԱՎՅԵՅԱ) ՎԻԶԵԶԻՏ: Խ, Զ, Զ, Բ, Կ, Տ, Տ, Տ, Վ.
(րիս. Ո 3).

ՏՏՐՈՇՆԱՅ (ՎԻԶԵԶ ԿՈԼԱՏԱ) ԲՈՂՎԱԷԶ.

Րիս. 3.

6. ԷՅԻՏ ԲՈՂՎԱԷԶ ԿՈՄԻ ԿՅԼՆ ՐՈԶԵ ՏՈՂԵՏՆ ԴՈՂ ԸԿԵՐԵ. ՄԵԴ-
ՕԶՅԱ ԸԿԵՐԱՏ ՐԻՐԵՆ ՆԻՅԱ, ԿԵՃՆԱԼԵՆ ԳԻԶԵՄՏ ՐՈՆԴԱ ձԵՄԵՆՏԵՏ
Ի ԱՏՆՏ ԲՈՂՎԱԷՏԼԵՆ ՖՈՐՄԱՏ ԱՎՈ ՁԵՃԵՆ ՏԵԿՅԵՏ, Ա ՄԵՃ ԸԿԵՐԱՏ
ԴԱ ԿՈՒՄԵՏԱ Ի ՈՂԵՏԱՏ ՐԻՐԵՆ ՏԵԿՅԵԶԿ ձԵՄԵՆՏԱ ԴԱ ՏԵԿՅԵԶԿ
ՖՈՐՄԱԱ ԲՈՂՎԱԷԶ.

ՄԵԴՕԶՅԱ ԸԿԵՐ ԷՅԻՏ ԲՈՂՎԱԷԶԼԵՆ, ԿԵՃՆԱԼԵՆ ՕՏՈՎՆՈՅ ձԵՄԵՆ-
ՏՏ ԱԼԻՏԱՅ Ի ՎԵԼԻՏԱՅ ԳԵԴՐԵՏԵՄ ՔԱԼՕԿԱ: Ս, Ա, Մ, Ն, Ն, Զ, Զ, Զ.

ՄԵԴԻԿ ԸԿԵՐ ԷՅԻՏ ԲՈՂՎԱԷԶԼԵՆ, ԿԵՃՆԱԼԵՆ ՕՏՈՎՆՈՅ ձԵՄԵՆՏՏ
ԶՆՈՎԱԼԼԵԶ ԴԱ ՕՎԱԼԼԵԶ: Օ, Ը, Ը, Ե, Խ, Ձ, Զ, Զ, Ե, Տ, Տ, Տ, Վ,
Բ, Լ, Լ.

ԿՈՒՄԵՏ ԸԿԵՐ ԷՅԻՏ ԲՈՂՎԱԷԶԼԵՆ, ԿԵՃՆԱԼԵՆ ՕՏՈՎՆՈՅ ձԵՄԵՆ-
ՏՏ ՎԻԿՅՈԿՈԴ ՎԻԶ: Ի, Ե, Կ, Ը, Ք, Բ, Դ.

Ոլօտ փկեր ԷՅԻՏ ԲՈՂՎԱԷԶԼԵՆ, ԿԵՃՆԱԼԵՆ ՕՏՈՎՆՈՅ ձԵՄԵՆՏՏ
ՎԻԿՅՈԿՈԴ ՎԻԶ յԼԼԵՏԵՄ ՎՈՂՆԻՏԵՅ (ՎԱՎՅԵՅԱ) ՎԻԶԿԵՏ: Դ, Դ, Բ, Դ, Դ
(րիս. Ո 4.)

ՄԵԴԻԿ ԿԼԱՏՏ.

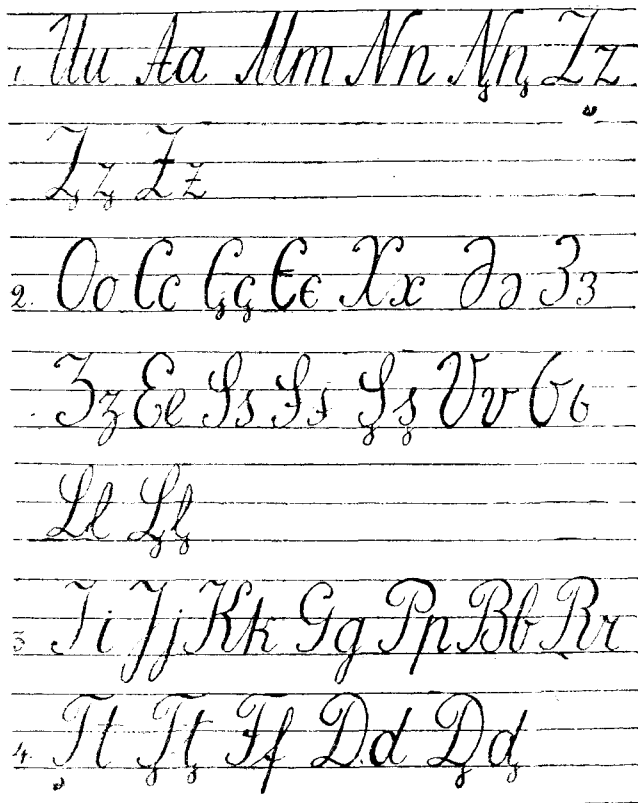
ԲՈՂՄԵՏՆ ԳԻԶԻԿԵ ՔՐԱՎԻԼՆՈՅԱ ՔԱԿԱԼԱ ՆԱՎԿ, ԿՈՅՆ ՎԻԶՆ ԴԵՏՐԱԴ
ԴԱ ԿՈՅՆ ՍԶԱՎՆ ԴՈՂԿԱՅՆ, ԿՈՅՆ ՎԻԶՆ ՇԵՐՆԻԼԱ ԴԱ ՔՐՈՄՈԿԱՏԿԱ.

1. ԿԵԿ ՎԻԶ ԿՈԼԱՏԵ ՇՕԶԵԿԱ ԳԻԶԵՄ (6 mm), ՎԵՏԿՅԵ ՎԵԼԵ ՔԵԼԻՆ-
ԵՄԵՆ 70°-Ձ.

2. ԳԻԶՏԱՆ ՕԶՏԱ ՍՐԱԶՆԵՆՈՅԵԶ, ՄԵԴՎ ՔՈԶԱԼԻՏ ԸՈՒՆՆԵԶ, ՎԵԼԱ-
ԼԻՏ ՏԻՆ ԴԱ ԿՈՅՆ ԳԻԶՆ ԲՈՂՎԱԷԶԼԻՏ ՎԻԼ ձԵՄԵՆՏԵԶ: ԳԻԶՆ (ԿԵՐՆ)
ՍՐԱԶՆԵՆՈՅԵԶ ՄԵԴՕԶՅԱ ԳՈԴՏԱԷԶ; ԿՈՅՆ ՕՐԵՏԴԵԳ ՎԵՏՆԻԿ ՎԻԶԵԶԵՆ

giznъ veskыt peļasa figura (prjamougolnik) cunņez da kilapa po-
 zalām ponda (figuraabslān gorizontālņaj vizzes gizzsānъ nevna vьv-
 laņā kāstьstām vizzezēn); vikъvkod da volņistāj (vavveza) vizzez.
 3. Strocnāj (kыk viz kolasa) bukvaez gizām (povtorjajtšā med-
 ozzā klassā material).

БЗЫТ БУКВАЗ.

Ris. 4.

4. Бзыт bukvaez giznъ velātčām (vizāt etā jьliš бзыт buk-
 vaezliš nол чукār; etā velātčān godьnъ бзыт bukvaesā gizan na-
 vьkkes burmānъ).

5. Pessъnъ sь ponda, medь individualņaj osьvkaes da mu-
 kād nedostatokkes gizzsānъ, kādna padmātēnъ jatņāj gizzsā, —
 vьrisā; etā ponda kolā kernъ specialņaj uprazņņnoez mukād ve-
 lātčissēs ponda, suam, giznъ torja kьvvez, sloggez, bukvaez livo
 nъliš ālementesā.

Sāstāma gizzsām ponda šetšā ātik urok nēdelas. Medozzā
 klassъn, medozzā velātčān god зьnas ena уззēs munānъ ālānъ
 bukvar šerti velātčām kāt 3—4 nēdelas, 10 minuta gāgār medoz-
 za četvertas da 15 min. gāgār mād četvertas. Medozzā klassъn

məd velətçan god zınas da mədik klassın səstəma gizəmə velət-
çəməs ovlə nədejaas kəkiş; eta ponda bəd uzaləm ponda kolşə
urok zın komi kəv velətan urokkeziş.

PƏKƏS.

Programma 035n vezərtətan gizət	3
Programma	7
Medo33a klass	—
Mədik klass	10
Kuimət klass	13
Ŋolət klass	17
Vitət klass	20
Kvatət klass	23
Komi lıteratura programma	24
Səstəma gızsəm. Vezərtətan gizət	27
Programma	31
Medo33a klass	—
Mədik klass	32

Редактор *Н. Спорова*
Техредактор *А. Калинин*
Корректор *Ф. Яркова*

Окрлит № 612. Заказ № 1466.
Тираж 2000. Сдано в производство
25/XII-36 г. Подписано к печати
13/IV-37 г. Формат бумаги 62 X 94^{1/32}.
Печатных листов 2.

п. Кулымкар. Типография
Коми-перм. Окргосиздата